

**UNIVERSITATEA „ȘTEFAN CEL MARE” SUCEAVA
FACULTATEA DE ISTORIE ȘI GEOGRAFIE
ȘCOALA DOCTORALĂ**

**REZUMAT
TEZĂ DE DOCTORAT**

**CTITORII BOIEREȘTI LAICE ȘI BISERICEȘTI DIN ZONA ROMANULUI ÎN
SECOLELE XVIII-XIX**

**Conducător științific,
Prof. univ. dr. Dumitru Vitcu**

**Doctorand,
Georgiana Mădălina Mihai (c. Mariuțac)**

SUCEAVA 2024

Introducere

1. Importanța temei, obiectivele cercetării și structura tezei

Vechiul ținut al Romanului a constituit subiect al preocupărilor unui număr important de istorici și cartografi, încă de la sfârșitul secolului XVIII. Cu istorie îndelungată - vechea cetate a lui Roman I a fost menționată în documente la sfârșitul secolului XIV, iar ținutul Roman, la începutul secolului XV -, acest spațiu a fost parte importantă a sistemului de apărare și a celui comercial în Țara Moldovei, reședință pentru importante familii boierești și loc de împlinire spirituală pentru mari cărturari și ierarhi ai neamului românesc. Ținutul a trecut prin numeroase organizări și reorganizări administrative, care au culminat cu desființarea lui în vremea regimului comunist, în anul 1950 și trecerea lui, definitivă, în administrarea județului Neamț, în 1968.

Deși istoriografia și-a îndreptat atenția în multiple rânduri atât asupra ctitorilor din acest teritoriu, cât și asupra ctitoriilor importante ale acestora, care au marcat dezvoltarea socială, economică, culturală și spirituală a așezărilor de aici, temele au fost abordate mai ales în lucrări de sinteză, privitoare la cadrul istoric în ansamblu, și mai puțin în studii aplecate asupra aspectelor specifice acestui spațiu, determinante în relația ctitor-ctitorie-comunitate. Ctitorii și ctitoriile de secol XIX din vechiului ținut al Romanului nu au constituit subiect al unei lucrări unitare de specialitate, numărul studiilor dedicate mai ales ctitoriilor mici fiind și el unul extrem de redus. Acestea au fost considerentele principale de la care a pornit demersul tezei *Ctitori și ctitorii din ținutul Roman, în secolul XIX*.

Având ca temei contribuțiile anterioare, teza de față și-a propus îndeplinirea a două obiective: identificarea *lăcașurilor de cult, conacelor și palatelor* din vechiul ținut al Romanului în secolul XIX, precum și identificarea *ctitorilor* acestora. În vederea îndeplinirii obiectivelor, lucrarea și-a propus constituirea unui registru al ctitoriilor bisericești și al celor de tipul conacelor și palatelor boierești, în funcție de localitățile în care se regăseau, cu sublinierea impactului pe care toate aceste ctitorii l-au avut în dezvoltarea localităților în care constituiau nucleul comunității, precum și explicarea unor aspecte legate de evoluția organizării administrative a teritoriului. Prin urmare, lucrarea a fost împărțită în trei capitole, în care se regăsește câte o analiză particulară, subsumată temei.

Capitolul *Ținutul Romanului în cadrul organizării administrative a Moldovei în secolele XVIII-XIX* a abordat aspecte referitoare la atestarea documentară a ținutului Roman, organizarea teritorial-administrativă și impactul reformelor în domeniu de-a lungul timpului, chestiuni privitoare la cartografiere, precum și referiri la modalitatea în care era organizată puterea politică, economică și juridică.

Capitolul *Ctitori și ctitorii bisericești de rit ortodox din cuprinsul ținutului Roman, în secolul XIX* a vizat, după o introducere în conceptele teoretice legate de noțiunile de ctitor și ctitorie, alcătuirea unui repertoriu detaliat al ctitorilor și ctitoriilor bisericești ortodoxe, pe criteriul alfabetic al așezărilor ținutului Roman, cu denumirea cunoscută în prezent, pentru o mai facilă identificare și plasare în context geografic și istoric. Au fost studiate atât lăcașuri de cult care s-au păstrat în condiții bune până în prezent, cât și cele aflate în ruine sau dispărute înainte ori chiar în secolul XIX. Analiza noastră a luat în considerare date istorice și religioase, detalii de arhitectură și expresie artistică, stadiul de conservare a construcțiilor și patrimoniului acestora, precum și rolul pe care toate aceste ctitorii, fondatorii și familiile lor le-au îndeplinit în evoluția comunităților și așezărilor vechiului ținut al Romanului.

Capitolul *Vechi conace, palate și curți boierești din ținutul Romanului, în epoca modernă* s-a preocupat mai întâi de perspectivele teoretice asupra conceptelor de boier și reședință boierească, apoi de analiza conacelor și palatelor de pe marile domenii din vechiul ținut al

Romanului, ridicate, în special în perioada secolelor XVII-XIX, de reprezentanți ai aristocrației românești, pentru care reședința reprezenta un criteriu identitar. Deși caracterizate de stiluri eclectic, reședințele boierești din ținutul Romanului prezintă unele trăsături originale, subordonate unei concepții unitare, care reflectă, într-o anumită măsură, și „portretul” stăpânului de pământuri de aici.

2. Istoriografia, izvoarele și metodologia cercetării

Ctitorii și ctitoriile din ținutul Romanului au constituit teme atinse direct sau indirect de numeroase lucrări de specialitate, care pot fi împărțite în două mari domenii. Primul dintre acestea cuprinde studii care fac referire la biserici ortodoxe române și la fondatorii acestora. Detalii importante pentru demersul nostru au oferit lucrări care s-au aplecat nu numai asupra istoriei Bisericii Ortodoxe Române, a diverselor lăcașuri de cult, între care se regăseau și biserici din ținutul Roman, ci și asupra definirii formelor și stilurilor arhitecturale ale acestora, analizării stadiului de conservare și valorii patrimoniului deținut, caracterizării domeniului pe care se aflau și asupra rolului pe care îl îndeplineau ctitorul și familia sa. Contribuții de acest fel au adus lucrări semnate de G. Balș¹, Dumitru Vitcu², Grigore Ionescu³, Nicolae Iorga⁴, Igor Sava⁵, Laurențiu Stamatini⁶, Melchisedec Ștefănescu⁷, Silviu Văcaru⁸.

Cel de-al doilea domeniu la care s-a conectat tema abordată a fost cel istoric, lucrări cuprinzătoare cercetând în amănunt *actul ctitoricesc*, impactul acestuia la nivel politic, social și individual, adaptarea lui la realitățile istorice din Țările Române și extinderea categoriilor de ctitori, proveniți acum din clase sociale diferite. În complexitatea lor, diversele studii istorice au făcut referiri tangențiale și la ctitoriile din ținutul Roman, încadrându-le într-o perspectivă mai largă a epocii, care a facilitat înțelegerea statutului întemeietorului, contextului istoric în care s-au realizat ctitoriile și impactul acestora asupra evoluției așezărilor. Se disting aici contribuțiile unor autori precum Dumitru Ciurea⁹, Constantin C. Giurescu¹⁰, Nicolae Grigoraș¹¹, Ștefan S.

---

¹ G. Balș, *Bisericile moldovenești din veacurile al XVII-lea și al XVIII-lea*, Fundațiunea Regele Ferdinand I, București, 1933.

² ****Regulamentul Organic al Moldovei*, ediție integrală realizată de Dumitru Vitcu și Gabriel Bădărău, cu sprijinul lui Corneliu Istrati, Editura Junimea, Iași, 2004; Dumitru Vitcu, *Rusia și rectificarea granițelor României în 1878. Reacții și atitudini politice, controversate istoriografice*, în „Anuarul Institutului de Istorie «A. D. Xenopol» Iași”, tom XLVI (2009); Idem, *Sudul Basarabiei în ecuația schimbului teritorial impus României în anul 1878*, în vol. *Basarabia-1812. Problemă națională, implicații internaționale*, volum coordonat de Gheorghe Cliveti, Gheorghe Cojocaru, Editura Academiei Române, București, 2015.

³ Grigore Ionescu, *Istoria arhitecturii în România*, vol. II, Editura Academiei Române, București, 1965.

⁴ Nicolae Iorga, *Inscripții din Bisericile României*, Fasc. I, Institutul de Arte Grafice și Editură „Minerva”, 1905.

⁵ Igor Sava, *Domeniul mănăstiresc în Țara Moldovei în a doua jumătate a secolului al XIV-lea - secolul al XVI-lea*, Editura Pontos, Chișinău, 2012.

⁶ Laurențiu Stamatini, *Stat și biserică în timpul domniei lui Alexandru Ioan Cuza*, Editura Junimea, Iași, 2011.

⁷ Melchisedec Ștefănescu, *Chronica Romanului și a Episcopiei de Roman*, București, 1874-1875.

⁸ Silviu Văcaru, *Din istoria comunităților catolice din Moldova*, Editura Sapientia, Iași, 2014.

⁹ Dumitru Ciurea, *Studii și comunicări. Românii în istoria universală*, vol. I, volum îngrijit de Stela Cheptea și Gheorghe Buzatu și coordonat de Gheorghe Buzatu, Editura TipoMoldova, Iași, 2011.

¹⁰ Constantin C. Giurescu, *Târguri sau orașe și cetăți moldovene*, Editura Enciclopedică, București, 1997.

¹¹ Nicolae Grigoraș, *Dregătorii târgurilor moldovenești și atribuțiunile lor până la Regulamentul Organic*, Tipografia „Avântul”, Iași, 1942.

Gorovei¹², Sorin Iftimi¹³, Lucian-Valeriu Lefter¹⁴, Adrian Macovei¹⁵, Nicolae Stoicescu¹⁶, Maria Magdalena Székely¹⁷, Gheorghe Platon¹⁸ și Alexandru-Florin Platon¹⁹. Informații consistente au oferit diversele ediții ale *Istoriei românilor*²⁰, în privința evoluției societății în Țările Române, influențată de *Regulamentul Organic* și noile reforme administrative, între care și cea „întrândire” ținuturilor, Unirea Principatelor sau de Legea secularizării. *Marele dicționar geografic al României*²¹, precum și documentele puse la dispoziție de diversele arhive și de Direcția Județeană pentru Cultură Neamț au constituit, de asemenea, surse indispensabile în descrierea anumitor aspecte de ordin politic, administrativ, economic, cultural și religios, de la răscrucea secolelor XIX și XX, care necesitau detalii exacte.

În privința izvoarelor lucrării, aceasta s-a folosit în mod special de cele scrise, datorită paletei largi de date oferite. Sursele principale de informații au fost *inscripțiile religioase* (pisanii, pietre funerare), sursele documentare și cele narative. Pisanii și inscripțiile au oferit informații despre data ctitoririi și numele ctitorilor, mențiunile din inscripțiile funerare și cele de pe vechile pomelnice furnizând detalii despre întemeietor și familia acestuia. Sursele *documentare* cele mai importante au fost atât cele emise de cancelaria domnească (documente de întăritură sau danie, porunci, plângeri, pricini de judecată, schimburi), cât și cele furnizate de catagrafiile fiscale, în funcție de care s-au putut stabili istoricul așezărilor, evoluția moșiilor, caracteristicile demografice, raporturile între diverse categorii sociale, relațiile comunității cu domeniile boierești și mănăstirești și organizarea administrativă. Dintre colecțiile de documente, fundamentale au fost *Documenta Romaniae Historica*²² și *Documente privind istoria României*²³,

---

¹² Ștefan S. Gorovei, *Ctitorii mici – ctitorii uitate*, în *Monumentul*, XIX, volum coordonat de Lucian-Valeriu Lefter și Aurica Ichim, Editura Doxologia, Iași, 2018.

¹³ Sorin Iftimi, *Heraldica Palatului Sturdza de la Miclăușeni (județul Iași)*, în „Ioan Neculce”, Buletinul Muzeului de Istorie a Moldovei Iași, nr. 16-18 (2010-2012); Idem, *Doamnele și domnițele în istoria românilor. Curtea doamnei în Moldova și Țara Românească*, Editura Istros a Muzeului Brăilei „Carol I”, Brăila, 2015.

¹⁴ Lucian-Valeriu Lefter, *Din documentele unui sat nemțean: Șofrăceștii*, în „Prutul”, Revistă de cultură - Huși, serie nouă, VII (2017, nr. 2 (60).

¹⁵ Adrian Macovei, *Organizarea administrativ-teritorială a Moldovei între anii 1832 și 1862 (I-III)*, în „Anuarul Institutului de Istorie și Arheologie «A.D. Xenopol» Iași”, tomurile XIX-XXI (1982-1984).

¹⁶ Nicolae Stoicescu, *Dicționar al marilor dregători din Țara Românească și Moldova, sec. XIV-XVII*, Editura Enciclopedică Română, București, 1971; Idem, *Repertoriul bibliografic al localităților și monumentelor medievale din Moldova*, Direcția Patrimoniului Cultural Național, București, 1974.

¹⁷ Maria Magdalena Székely, *Femei-ctitor în Moldova medievală*, în „Anuarul Institutului de Istorie «A.D. Xenopol»”, XXXII, Iași, 1995.

¹⁸ Gheorghe Platon, *Izgonirea țăranilor răzvrătiți de pe moșii. Contribuții la cunoașterea frământărilor țăărănești din Moldova în prima jumătate a secolului al XIX-lea*, în „Analele Științifice ale Universității «Al. I. Cuza»”, I. Monografii, Iași, 1966.

¹⁹ Gheorghe Platon, Alexandru-Florin Platon, *Boierimea din Moldova în secolul al XIX-lea. Context European, evoluție socială și politică*, Editura Academiei Române, București, 1995.

²⁰ Nicolae Iorga, *Istoria românilor*, vol. III, *Ctitorii*, București, 1937; Constantin C. Giurescu, *Istoria românilor*, I-II, Fundația Regală pentru Literatură și Artă, București, 1943-1946; ****Istoria Românilor*, vol. I-X, Editura Enciclopedică, București, 2001-2013.

²¹ George Ioan Lahovari, *Marele dicționar geografic al României*, vol. I-V, București, 1848-1902.

²² ****Documenta Romaniae Historica*, A, Moldova, vol. I, II, III, VI, VII, IX, XVIII, XIX, XX, Editura Academiei Române, București, 1969-2014.

²³ ****Documente privind istoria României*, A, Moldova, veacul XVI, vol. I-IV, Editura Academiei Române, București, 1951-1953; ****Documente privind istoria României*, veacul XVII, vol. I-V, Editura Academiei Române, București, 1952-1957.

fără a omite volumele editate de Th. Codrescu²⁴, Mihai Costăchescu²⁵, Gh. Ghibănescu²⁶ și Nicolae Iorga²⁷. Detalii esențiale pentru stăpânirea funciară și organizarea administrativă a ținutului Roman în secolul XIX, indispensabile cercetării noastre, au oferit catagrafiile editate de Corneliu Istrati²⁸, Cătălin Turliuc, Mihai-Ștefan Ceaușu și Dumitru Vitcu²⁹, Lucian-Valeriu Lefter și Silviu Văcaru³⁰ sau Silviu Văcaru și Mihai Cristian Amărieuței³¹. Între sursele *narative*, scrierile lui Dimitrie Cantemir³², Miron Costin³³, *Cronicile slavo-române din secolele XIV-XVI*³⁴ sau volumele din seria *Călători străini despre Țările Române în secolul al XIX-lea*³⁵ au oferit, prin reflectări inedite și interesante, perspective cuprinzătoare asupra multiplelor aspecte ale așezărilor din Moldova, între secolele XIV-XIX.

Elaborarea lucrării privind *Ctitorii și ctitoriile din ținutul Roman, în secolul XIX* s-a realizat prin utilizarea unor metode multiple de cercetare. Legată de volumul mare de informație, *sinteza* a constituit un procedeu utilizat în permanență, atât în selectarea datelor, cât și în analizarea și verificarea acestora, inclusiv a ipotezelor de lucru. *Metoda comparativă* a constituit un instrument necesar stabilirii asemănărilor și deosebirilor între diversele tipuri de construcții (biserici, mănăstiri și schituri pe de o parte, conace și palate, pe de altă parte), atât pentru a accentua trăsături unice și stiluri arhitecturale inedite, cât și pentru a completa - în situația în care cele două elemente împărțeau caracteristici comune - anumite lacune informaționale, prin utilizarea *analogiei*. *Metoda sistemică* a permis atât o analiză a fiecărei unități care constituia sistemul ctitor-ctitorie-comunitate, cât și o abordare sintetică a conexiunilor care le reuneau și le permiteau funcționarea ca întreg.

Demersul nostru a fost motivat de lipsa unei lucrări similare pe tema ctitorilor și ctitoriilor de secol XIX, dedicată, în mod special, vechiului ținut al Romanului. Deși a constituit subiect al unor valoroase cercetări de specialitate, abordarea a fost fie unilaterală, fie limitată cronologic. Strădania noastră a pornit de la dorința repertorierii ctitoriilor și fondatorilor acestora, în fapt, o abordare sistematizată a fenomenului ctitoririi în ținutul Romanului, conectată la realitățile

---

²⁴ Th. Codrescu, *Uricarul*, vol. VI, VII, VIII, XI, XV, XXV, Iași, 1875-1895.

²⁵ Mihai Costăchescu, *Documente moldovenești înainte de Ștefan cel Mare*, vol. I-II, Iași, 1931-1932; Idem, *Documente moldovenești dela Ștefăniță Voevod (1517-1527)*, Iași, 1943.

²⁶ Gh. Ghibănescu, *Surete și izvoade (Documente slavo-române)*, vol. II, III, V, X, XII, Iași, 1907-1924.

²⁷ Nicolae Iorga, *Studii și documente cu privire la istoria românilor*, vol. V, VII, XVI, București, 1903-1909.

²⁸ ****Condica Vistieriei Moldovei din anul 1816*, volum editat de Corneliu Istrati, „Anuarul Institutului de Istorie și Arheologie «A.D. Xenopol» Iași”, Supliment (I), Editura Academiei Române, Iași, 1979; ****Catagrafia fiscală a Moldovei din anul 1820*, editor Corneliu Istrati, Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza” Iași, 2011; ****Catagrafia fiscală a Moldovei din anul 1831*, editor Corneliu Istrati, Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza” Iași, 2009.

²⁹ ****Izvoare statistice privind mutațiile demografice la est de Carpați în secolele XIX-XX*, ediție de Cătălin Turliuc, Mihai-Ștefan Ceaușu, Dumitru Vitcu, Editura Junimea, Iași, 2011.

³⁰ ****Catagrafiile Vistieriei Moldovei (1820-1845), Ținutul Romanului*, I-II, volume editate de Lucian-Valeriu Lefter și Silviu Văcaru, Editura StudIS, Iași, 2008-2009.

³¹ Silviu Văcaru, Mihai-Cristian Amărieuței, *Catagrafia personalului clerical din ținutul Roman (1836)*, în „Memoria Antiquitatis”, Muzeul de Istorie și Arheologie Piatra-Neamț, XXXV (2019).

³² Dimitrie Cantemir, *Descrierea Moldovei*, ediție de Petre Pandrea, Editura Minerva, București, 1976.

³³ Miron Costin, *Opere*, ediție critică cu un studiu introductiv, note, comentarii, variante, indice și glosar de P. P. Panaitescu, Editura de Stat pentru Literatură și Artă, București, 1958.

³⁴ Ioan Bogdan, *Cronicile slavo-române din sec. XV – XVI*, ediție revăzută și completată de P.P. Panaitescu, Editura Academiei Române, București, 1959.

³⁵ ****Călători străini despre Țările Române în secolului al XIX-lea*, serie nouă, vol. IV-V, coordonate de Daniela Bușă, Editura Academiei Române, București, 2007-2009.

istorice și la consecințele asupra evoluției populației din acest spațiu caracterizat de o diversitate etnică, religioasă, lingvistică și culturală complexă și o moștenire istorică remarcabilă.

I. Ținutul Romanului în cadrul organizării administrative a Moldovei în secolele XIV-XIX

I.1. Privire de ansamblu asupra evoluției organizării administrative a Moldovei, din secolul XIV până la *Regulamentul Organic* (1832)

Evoluția organizării administrativ-teritoriale a Moldovei, în perioada cuprinsă între sfârșitul secolului XIV și prima jumătate a secolului XIX, a fost condiționată de evoluția celorlalte ținuturi ale țării. Ținutul reprezenta unitatea de bază a administrației locale în statul moldovenesc între secolele XV-XIX, termenul fiind întrebuințat îndeosebi în Moldova, în documentele slave fiind redat ca *derjava* și, mai târziu, ca *volost*³⁶. De altfel, sub această denumire slavonă de *volost* va fi consemnat și în prima atestare documentară a unui ținut, cel al Romanului, în uricul emis de Alexandru cel Bun la 16 septembrie 1408³⁷. De la această primă mențiune documentară a unui ținut și până la adoptarea *Regulamentului Organic*, organizarea administrativ-teritorială a Moldovei avea să fie influențată nu numai de măsurile de ordin intern care vizau consolidarea puterii centrale, ci și de convulsivele împrejurări externe, din cauza cărora unele ținuturi aveau să treacă în componența imperiilor autocratice vecine.

De la o primă listă cu cinci diviziuni administrative cu statut de ținut, care apăreau în *Scrisoarea domnească* de la 1 septembrie 1435³⁸, numărul ținuturilor din Țara Moldovei a variat în permanență (între acestea fiind inclus, întodeauna, și ținutul Romanului), de la 24 de formațiuni în 1566, menționate în *Cronica moldo-polonă*³⁹, la 16 unități după Pacea de la București din 1812, număr păstrat până la adoptarea *Regulamentului Organic*. Vechile ținuturi din Țara Moldovei aveau, în multe cazuri, denumire similară cu cea a râului din apropiere, în valea căruia se dezvoltaseră (Putna, Suceava, Trotuș, Bârlad, Lăpușna, Covurlui, Tutova), celelalte preluând numele reședinței principale, însăși denumirea de *ținut* arătând dependența de un centru. A fost și cazul ținutului Roman, care a preluat numele cetății Roman, atestată la 1392.

Deși momentul exact al divizării reprezintă încă subiect de controversă, Moldova era împărțită în două mari vornicii, „de Sus” și „de Jos”, păstrate, din punct de vedere administrativ, până în epoca regulamentară. Acestea erau conduse de câte un *mare vornic*, iar ținuturile de *pârcălab*, dregător într-un ținut din țară, și *staroste*, dregător al unui ținut de graniță⁴⁰. Întrucât marii vornici erau mai mereu plecați la curtea domnească, atribuțiile lor le preluau *vornicii de târguri*, cele mai vechi organe ale puterii centrale în statul feudal moldovenesc, numiți de domn.

Între veacurile XVII-XVIII însă, din cauza unei succesiuni de evenimente hotărâtoare pentru istoria Moldovei – invazii, înăsprirea monopolului otoman, împovărarea de ordin fiscal și abuzurile domnilor -, situația Principatului s-a agravat într-un mod fără precedent, ceea ce a

---

³⁶ Constantin C. Giurescu, *Istoria românilor*, vol. II, partea I, Fundația Regală pentru Literatură și Artă, București, 1943, p. 397.

³⁷ ****Documenta Romaniae Historica* (în continuare, se va cita: *DRH*), A. Moldova, I (1384-1448), volum întocmit de C. Cihodaru, I. Caproșu și L. Șimanschi, Editura Academiei Române, București, 1975, pp. 32-34, nr. 24;

³⁸ Dumitru Ciurea, *op. cit.*, pp. 70-72.

³⁹ Ioan Bogdan, *Cronicile slavo-române din sec. XV – XVI*, ediție revăzută și completată de P.P. Panaitescu, Editura Academiei Române, București, 1959, p. 186.

⁴⁰ Nicolae Grigoraș, *Instituții feudale din Moldova, I. Organizarea de stat până la mijlocul secolului al XVII-lea*, Editura Academiei Române, București, 1971, p. 285.

condus și la perimarea instituției mării vorniciei, contextul istoric determinând dispariția motivelor pentru care această instituție a fost creată⁴¹.

I.2. Ținutul Romanului în epoca regulamentară. „Înrătundirea” ținuturilor

Promulgarea *Marelui Hrisov*, la 7 februarie 1741, o adevărată „chartă” a regimului fanariot în Principatele Române⁴², începea programul reformator al lui Constantin Mavrocordat. O eficientizare a serviciilor publice și orientarea către o centralizare administrativă au atras modernizarea administrației țării în acord cu vremurile de atunci. Începutul reformei administrative a lui Constantin Mavrocordat în Moldova a inclus *plasa*, ca subdiviziune administrativ-teritorială a ținutului, precum și divizarea ținuturilor în structuri mai mici, numite *ocoale*⁴³. Anul 1741 a fost momentul în care și ținutul Romanului a fost împărțit în trei ocoale care aveau să se păstreze până la reforma din 1835: Ocolul de Sus, Ocolul de Mijloc și Ocolul de Jos. De la 19 ținuturi cuprinse în lista atașată *Hrisovului* domnesc, numărul ținuturilor Moldovei a fost redus la 16, în urma modificărilor teritorial-administrative care aveau să se producă după Pacea de la București din 1812. În *Condica Vistieriei Moldovei din anul 1816*, ținutul Roman apărea împărțit în aceleași trei structuri, Ocolul de Sus, Ocolul de Jos și Ocolul Mijlocului⁴⁴, fiind înregistrat în mod similar și de catagrafiile fiscale ale Moldovei de la 1820⁴⁵ și de la 1831⁴⁶.

Intrarea în vigoare a *Regulamentului Organic* în Principatele Române a reprezentat trecerea la o etapă superioară din punct de vedere al organizării interne⁴⁷. La 1832, s-au declanșat reorganizări fiscale ale satelor, în vederea înlesnirii colectării birului, în funcție de distanța între așezări, căile de acces, dimensiunea parohiilor, proprietatea pe care se aflau, repartizarea într-o anumită structură administrativă. Mai multe așezări din ținuturile Vaslui și Neamț au fost trecute atunci în administrarea ținutului Roman. S-au adus îmbunătățiri în domeniul administrației, declanșându-se procesul „înrătundirii ținuturilor”⁴⁸. La 17 ianuarie 1833, Sfatul Administrativ al Moldovei a prezentat vicepreședintelui Obșinuței Obșteștii Adunări un proiect în care ținuturile erau reduse de la 16 la 11, întrucât „rătunzimea” lor „înfătoșază astăzi o mare nepotrivire încât și slujba și lăcuiitorii, din pricina depărtărilor, pătinesc”⁴⁹. Scopul acestei reforme de ordin administrativ era facilitarea, din punct de vedere teritorial, a legăturilor locuitorilor cu forurile administrative locale, precum și eficientizarea îndeplinirii sarcinilor primite de la instituțiile superioare⁵⁰. După mai multe propuneri în cadrul Obșinuței Obșteștii Adunări și după venirea pe tron a lui Mihail Sturdza, *Tabla obștimilor sătești a Prințipatului Moldaviei după înrătundirea făcută la anul 1834* intra în vigoare la 1 iulie 1835⁵¹. Principatul Moldovei se împărțea în 13 ținuturi, între care ținutul Roman, cu reședința în orașul Roman, era format din patru ocoale,

---

⁴¹ Adrian Macovei, *Organizarea administrativ-teritorială a Moldovei între anii 1832 și 1862 (I)*, în „Anuarul Institutului de Istorie și Arheologie «A.D. Xenopol» Iași”, tom XIX (1982), p. 360.

⁴² Gheorghe Platon, Alexandru-Florin Platon, *op. cit.*, p. 74.

⁴³ Ioan Murariu, *Organizarea administrativ-teritorială a ținuturilor Neamț și Roman în a doua jumătate a secolului al XVIII-lea și la începutul secolului al XIX-lea*, în „Carpica”, XXX (2001), p. 107.

⁴⁴ ****Condica Vistieriei Moldovei din anul 1816*, volum editat de Corneliu Istrati, „Anuarul Institutului de Istorie și Arheologie «A.D. Xenopol» Iași”, Supliment (I), Editura Academiei Române, Iași, 1979, pp. 15-22.

⁴⁵ ****Catagrafia fiscală a Moldovei din anul 1820*, volum editat de Corneliu Istrati, Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza”, Iași, 2011, pp. 117-142.

⁴⁶ ****Catagrafia fiscală a Moldovei din anul 1831*, volum editat de Corneliu Istrati, Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza” Iași, 2009, pp.93-98.

⁴⁷ *Ibidem*, p. 8.

⁴⁸****Regulamentul Organic al Moldovei*, ediție integrală realizată de Dumitru Vitcu și Gabriel Bădărău, cu sprijinul lui Corneliu Istrati, Editura Junimea, Iași, 2004, p. 254.

⁴⁹ Adrian Macovei, *op.cit.* (II), p. 156.

⁵⁰ Silviu Văcaru, Mihai-Cristian Amărieuței, *op. cit.*, p. 165.

Moldova, Siretul de Sus, Siretul de Jos și Fundul, și 117 sate⁵². *Tabla obștimilor satești* din 1835 a reprezentat, până la 1864, modelul organizării administrativ-teritoriale a Moldovei⁵³.

I.3. Ținutul Romanului în perioada formării statului național unitar român (1859-1918)

Ajuns la cârma Principatelor Unite, prin dublă alegere, Alexandru Ioan Cuza a susținut separarea puterilor în stat. Cuza a pus bazele unui stat centralizat, realizând unificarea administrativă, care includea gestionarea țării de către un guvern, un corp legiuitor și o putere judecătorească în mod unitar, prin ordine pornite de la aceste instituții centrale, difuzate apoi spre toate administrațiile județene și comunale⁵⁴. În administrația locală era modernizată și terminologia, reflectată în statisticile populației urbane și rurale de la 1860, acolo unde apărea noua denumire de *district*, în loc de cea de *ținut*, Romanul fiind parte a listei celor 15 districte din Moldova și împărțit în patru ocoale – Moldova, Siretul de Jos, Fundul, Siretul de Sus⁵⁵.

La începutul lunii aprilie 1864, intrau în vigoare două legi fundamentale pentru administrația publică în Principate, una pentru înființarea comunelor și una pentru formarea consiliilor județene⁵⁶, legi prin care *județele*, alături de comune, dobândeau personalitate juridică⁵⁷. Alegerea Consiliului județean se făcea pe ocoale și plăși⁵⁸, iar „Legea comunală” din 1864 împărțea județul Roman în patru plăși: Fundul, Moldova, Siretul de Jos și Siretul de Sus⁵⁹. După 1864, abundența legilor care priveau administrarea comunelor, județelor și plășilor au atribuit României o impresie de „imens laborator”⁶⁰ din perspectiva organizării administrative. Acesta este și motivul pentru care numărul plășilor județului Roman a variat foarte mult în perioada 1888-1897. După alte modificări legislative în 1903 și 1908, județul Roman a fost fragmentat în șase plăși, cu noi denumiri: Mircești, Miclăușeni, Trifești, Bahna, Dămieniști, Băcești⁶¹. În anul 1917, aproape de finalul Primului Război Mondial și înaintea Marii Uniri, județul Roman revenea la clasică structură de patru plăși pe care o avusese și după „înfrățirea” ținuturilor: Siretul de Jos, Moldova, Siretul de Jos și Fundul⁶².

---

⁵¹ Adrian Macovei, *op.cit.* (II), în „Anuarul Institutului de Istorie și Arheologie «A.D. Xenopol» Iași”, tom XX (1983), p. 165.

⁵² Silviu Văcaru, Mihai-Cristian Amăriuței, *op. cit.*, p. 166.

⁵³ Adrian Macovei, *op. cit.* (III), în „Anuarul Institutului de Istorie și Arheologie «A.D. Xenopol» Iași”, tom XXI (1984), p. 173.

⁵⁴ Apostol Stan, *Putere politică și democrație în România (1859-1918)*, Editura Albatros, București, 1995, p. 24.

⁵⁵ ****Izvoare statistice privind mutațiile demografice la est de Carpați în secolele XIX-XX*, ediție de Cătălin Turliuc, Mihai-Ștefan Ceaușu, Dumitru Vitcu, Editura Junimea, Iași, 2011, pp. 118-133.

⁵⁶ Apostol Stan, *op. cit.*, p. 25.

⁵⁷ Paul Negulescu, *Tratat de drept administrativ român*, Tipografia Gutenberg, Joseph Göbl, București, 1903-1904, p. 133.

⁵⁸ Olimpiu Matichescu, *Istoria administrației publice românești*, Editura Economică, București, 2000, p. 122.

⁵⁹ ****Indicele comunelor României după noua organizare a Legei comunale*, Imprimeria Statului, București, 1865, pp. 76-77.

⁶⁰ Manuel Guțan, *Istoria administrației publice românești*, Editura Hamangiu, București, 2006, p. 228.

⁶¹ ****Harta căilor de comunicație din județul Roman în anul 1908*, Ministerul Lucrărilor Publice, Atelierele Grafice „Țăranu & Co”, București, 1908; http://digitool.bibnat.ro/R/9TQ5AETREX2VIPNTXB55A91N13Y1R8CB7NA2VL4XQ9CAGGG613-03688?func=results-jump-full&set_entry=000004&set_number=000031&base=GEN01 (22.11.2022).

⁶² ****Harta căilor de comunicație din județul Roman*, Ministerul Lucrărilor Publice, București, 1917; http://digitool.bibnat.ro/R/436KJPLJQKMKTA8ETEDA2EHKXCEV85SCT6AL8AAU6QG368EVBF-04155?func=results-jump-full&set_entry=000003&set_number=000065&base=GEN01 (22.11.2022).

II. Ctitori și ctitorii bisericești de rit ortodox din cuprinsul ținutului Roman, în secolul XIX

II.1. Ctitor și ctitorie, repere teoretice și istorice

Noțiuni cu semnificații variate, *ctitor* și *ctitorie*, cu greu găsim astăzi cuvinte sau expresii similare care să pună în valoare înțelesul lor autentic, *ctitoriile* fiind privite ca o practică socială, în continuă schimbare, iar un *ctitor*, drepturile și privilegiile acestuia ajungând să aibă o semnificație mai mare decât ctitoria însăși⁶³. *Ctitorii* se bucurau de o considerație specială în cadrul comunității în care ridicau un edificiu public, iar *actul ctitoririi*, de sorginte bizantină, reprezenta un drept rezervat domnitorilor, boierii ajungând la un nivel comparabil doar dacă realizau și ei o ctitorie⁶⁴. Prin ridicarea unui lăcaș de cult, în speranța unei mântuirii viitoare, ctitorii căpătau o aură de sorginte divină, o preeminență față de clasele inferioare, care facilita menținerea acestora în obscurantism și superstiție.

Cu sprijinul domnitorilor, instituțiile de cult, în special cele monastice, au devenit proprietare de terenuri imense, situație facilitată și de un alt factor determinant: așezarea comunității rurale în jurul ansamblului monahal. Mai mult decât atât, înaintea perioadei regulamentare, Biserica și Statul funcționau într-un sistem de corelație: domnitorul conducea Statul cu sprijinul Adunărilor prezidate de mitropolit, iar prin mijlocirea marilor logofeți, domnitorul era implicat în organizarea Bisericii. Averile eparhiilor erau la dispoziția episcopilor, fără ca domnitorul să se amestece, cu excepția situațiilor în care avea nevoie de sprijin financiar, în ceea ce Simeon Reli numea „reciprocitate amicală”⁶⁵. Adoptarea *Regulamentului Organic* a pus capăt acestei interdependențe, definitivată de reformele lui Cuza, care au culminat, în 1863, cu actul istoric al secularizării⁶⁶. În condițiile în care lăcașurile de cult nu mai erau susținute financiar, Biserica a fost obligată să urmeze drumul emancipării, paralel cu cel al modernizării țării.

II.2. Ctitori și ctitorii bisericești de rit ortodox din ținutul Roman

Secolul XIX a fost unul al reevaluării puterii, ierarhiei sociale, proprietăților și avuției, o primă consecință a acestei direcții fiind menționarea tot mai frecventă a numelor marilor moșieri în pisaniile lăcașurilor de cult și nu doar a domnitorilor. Așezările din ținutul Romanului, care se constituiau parte din proprietățile boierești în secolul XIX, aveau istorie lungă: Pâncești, Tâlpălăi, Poienari făceau parte din categoria „moșiilor bătrâne”, constituite, încă din secolul XII, pe văile unor pâraie secundare ori pe platourile înalte⁶⁷. Documentele scrise le atestă, însă, abia în secolul XIV: Pâncești, la 1399, Cotu-Vameș (Dragomirești) și Miron Costin (Brănișteni), la 1400⁶⁸.

Moșiile din ținutul Romanului aparțineau, în secolul XIX unor reprezentanți cunoscuți ai aristocrației vremii, precum beizadeaua Nicolae Sturza, care deținea, la un moment dat,

---

⁶³ Anna Adashinskaya, *Ktetor: Practices of Ecclesiastic Foundation, Sponsorship, and Patronage in Late Byzantium and Balkan Slavic Countries*, Central European University, Department of Medieval Studies, Budapest, Hungary, 2020, p. 2.

⁶⁴ Igor Sava, *Domeniul mănăstiresc în Țara Moldovei în a doua jumătate a secolului al XIV-lea - secolul al XVI-lea*, pp. 58-59.

⁶⁵ Simeon Reli, *Relațiile dintre Biserică și Stat în România veacurilor trecute*, București, 1938, p. 2.

⁶⁶ Dumitru Vitcu, *Stat, biserică și reformă în vremea construcției naționale*, comunicare prezentată de autor în cadrul Simpozionului Internațional *Dumitru Stăniloae*, ediția a VI-a, Iași, 9-11 mai 2018.

⁶⁷ Sergiu Ștefănescu, *Date privind „moșiile bătrâne”*, în „*Carpica*”, XXX (2001), p. 68.

⁶⁸ ***DRH, A/I, pp. 16-17, nr. 11.

proprietatea de la Simionești, marele vornic Dimitrie Bogdan (Gâdinti), marele logofăt Ștefan C. Catargiu (Tupilați), logofătul Constantin Balș „Ciuntul” (Trifești), postelnicul Gheorghe Sturdza (Averești), familia Stârcea (Văleni), vornicul Alexandru Ghica (Simionești) sau familia Scorțescu (Bîra și Boghicea). Chiar dacă proprietatea asupra moșiei nu presupunea automat și calitatea de ctitor, actul ctitoririi, în vechiul ținut al Romanului, fusese asumat, cu veacuri în urmă, de figuri importante ale istoriei. Marele paharnic Ioan Caraiman și soția sa Nastasia au ridicat, la Dulcești, în 1605, o mică biserică de curte, cu hramul „Pogorârea Sfântului Duh”, construită pe locul alteia mai vechi, ctitorită de neamul lui Limbădulce. O altă biserică de zid, cu hramul „Sfinții Patruzeci de Mucenici”, ctitorită de postelnicul Cozma Șarpe la 1519, în satul Văleni, a fost refăcută, la 1864, de Ecaterina Stârcea Văleanca. Iar Ieremia Vistiernicul a ctitorit la 1520, în satul Brănișteni (actualul Miron Costin) un lăcaș din piatră și cărămidă, cu hramul „Duminica Tuturor Sfinților”, toate aceste ctitorii servind și astăzi credincioșilor.

Între *ctitorii de biserici* din ținutul Romanului s-au numărat boieri care dețineau dregătorii mai mari sau mai mici, aveau rădăcini în familii boierești cu tradiție sau urcaseră pe scara socială din neamuri de răzeși, destinul lor fiind legat atât de averile pe care le dețineau, cât și de aceste ctitorii pe care au ales să le ridice de cele mai multe ori pentru mântuire. În 1762, Neculai Vârnav, mare jîtnicer și vameș de Roman, ridică pe domeniul său, la Secuieni, un lăcaș de cult de zid, cu hramul „Cuvioasa Parascheva” după ce, la 1757, își pusese pecetea, ca al doilea ctitor, pe un schit din lemn, dispărut astăzi, „Sfântul Nicolae”, de la Icușeștii de Sus, acolo unde Vârnaveștii stăpâneau încă din secolul XVII. La Doljești, hatmanul Vasile Ruset, care s-a remarcat prin firea sa pioasă, dar și prin averea sa considerabilă, pe care a lăsat-o moștenire urmașilor și ctitoriilor sale, s-a alăturat ieromonahului Dionisie Hudici, fost medelnicer, cunoscut prin smerenia sa și provenit din categoria micii boierimi, pentru a ridica, la Doljești, în 1764, o biserică de piatră și cărămidă, cu hramul „Sfânta Treime”. Logofătul Constantin Balș „Ciuntul”, posesor al unei averi uriașe, în care se regăseau proprietăți, terenuri agricole și podgorii, cunoscut și pentru faptul că își „boierea” slugile, a ctitorit, cu soția sa, Ana, la Trifești, în 1799, o biserică de zid, cu hramul „Sfântului Nicolae”. Marele logofăt Ștefan C. Catargiu, care a acces treptat în dregătoriile publice până a ajuns mare logofăt, ministru al Dreptății și membru al „Căimăcămiei de Trei”, a finalizat, împreună cu soția, la 1811, construcția unei biserici cu hramul „Sfinții Voievozi”, începută de familie, cu un deceniu în urmă, la Tupilați. Provenit dintr-o familie boierească de tradiție, marele vornic Dimitrie Bogdan, care a avut și dregătorii de logofăt, mare paharnic, mare ban, mare spătar, mare vornic, a ctitorit, la Gâdinti, între 1806 și 1812, împreună cu soția, o biserică din piatră și cărămidă, în stil bizantin, „Sfântul Dumitru”. La Valea Ursului, postelnicul Dimitrie Drăghici, provenit din familie de țărani și care a urcat pe scara boierească făcând singur avere, remarcându-se prin donațiile și ctitoriile sale, a ridicat, la 1846, o biserică de zid, din piatră și cărămidă, cu hramul „Sfântul Mare Mucenic Dimitrie”. Descendentă a unei familii în care mai mulți membri au luat calea monahismului, Ecaterina Stârcea a refăcut, la Văleni, în 1864, două lăcașuri de cult, cel ctitorit de Cozma Șarpe, „Sfinții Patruzeci de Mucenici” și biseriçuța de lemn ridicată în 1800, „Cuvioasa Parascheva”.

În rândul ctitorilor și-au mai înscris numele și slujitori ai bisericii, precum episcopul Ioanichie, ctitorul primului lăcaș de la Vulpășești, ridicat în 1757, diaconul Gavriil și diaconița Tofana, care s-au alăturat comunității, la 1774, în ctitorirea bisericii „Sfinții Voievozi” de la Pâncești sau obștea monahală, care a ctitorit metocuri ale Eparhiei Romanului (Tabăra), Mănăstirii Secu (Ion Creangă și primul schit de la Crăești) sau ale Mănăstirii Agapia (Negrești), toate aceste metocuri fiind dispărute astăzi. Multe din lăcașuri au fost ridicate și de ctitori anonimi, răzeși sau de comunitate, așa cum sunt bisericile de la Poienile Oancei, Uncești, Todireni, Poiana Humei, Stănița, Butnărești sau de la Cordon, ctitorite în secolul XIX.

Locul bisericii era foarte important, iar alegerea lui se făcea distinct: bisericile de mir erau ridicate pe locuri curate, în mijlocul așezării, sau într-o parte, uneori pe o culme, în așa fel încât să fie văzute și să se audă chemarea clopotelor. Schiturile, în general, erau clădite în locuri liniștite, ferite de lume. Existau și biserici de curte, ulterior ale obștii, cum a fost cea ridicată de Ioan Caraiman, la Dulcești, de Cozma Șarpe, la Văleni sau de familia Catargiu, la Tupilați.

Hramul bisericii era ales ori de ctitor, care opta pentru un sfânt al cărui nume îl purta: „Sfântul Dumitru” de la Gâdinți, ctitorită de marele vornic Dimitrie Bogdan și „Sfântul Mare Mucenic Dimitrie” de la Valea Ursului, ridicată de postelnicul Dimitrie Drăghici sau biserica „Sfântul Mare Mucenic Gheorghe”, de la Bârjoveni, ridicată de serdarul Gheorghe Negruți. În celelalte cazuri, alegerea era legată fie de sfântul din calendar cel mai apropiat de ziua începerii clădirii lăcașului sau al încheierii construcției, fie în funcție hramul pe care l-a purtat lăcașul precedent, ca în cazul bisericilor de la Cordon, Dulcești, Icușești, Vulpășești, Văleni.

Materialele cel mai des folosite la construcție erau lemnul, piatra de râu, cărămida, lutul, tabla. Bisericile boierești erau, de obicei, clădite din piatră și cărămidă (Boghicea, Gâdinți, Secuieni, Trifești, Tupilați, Valea Ursului), dar în secolul XIX, și ctitoriile de obște au început să fie ridicate din materiale rezistente (Butnărești, Cordon, Uncești, Ghidion, Stănița sau Todireni), continuându-se, astfel, acel proces demarat în secolul XVIII, al renunțării la lăcașul tradițional de lemn și înlocuirea lui cu cel de zid⁶⁹. Ctitoriile vechi, din lemn, aveau doar temelia de piatră, așa cum erau bisericile de la Bozieni, Crăești, Cuci, Bătrânești, Izvorul, Luțca sau Sagna. În general, pentru construcție era folosit lemnul de brad și cel de stejar, dar în comunitățile mai modeste, bisericile erau clădite din nuiiele și vălătuci, așa cum au fost primele biserici de la Stănița, Bucium, Chilii, Poiana Humei sau Icușești. Tabla a înlocuit, treptat și învelitorile de lemn, afectând, din păcate arhitectura lăcașurilor de cult, cu doar câteva excepții, bisericile de la Sagna și Crăești, unele dintre cele mai bine conservate monumente de arhitectură populară.

Planimetria lăcașurilor de cult era dominată de două mari tipuri: cel *dreptunghiular*, de tip navă și cel *treflat* sau *triconc*. Cel mai vechi a fost *planul dreptunghiular*, de navă, inspirat din casa țărănească. Se regăsea mai ales la bisericile de lemn, precum cele de la Negrești, Cuci, Izvorul, Roșiori, Muncelu de Jos, dar și la biserici de zid, precum cele de la Cotu Vameș, Vulpășești, Bârjoveni, Ghidion, Trifești, Văleni, Gâdinți, Butnărești, Secuieni, Miron Costin sau Chilii. *Planul treflat*, întâlnit în special la bisericile de zid, a fost adoptat și de lăcașurile de lemn, din necesitatea măririi interiorului. Întâlnim, astfel, biserici de lemn având abside laterale cu trei laturi la Bozieni, Crăești, Bătrânești, Linsești, abside laterale pentagonale la Poiana Humei, abside poligonale, inclusiv cea a altarului, la Pâncești („Sfinții Voievozi”), Tupilați sau Sagna. În cazul bisericilor de zid, forma absidelor este și ea diferită, de la cea semicirculară, dominantă, regăsită la biserici precum cele de la Dulcești, Spiridonești, Mărmureni, Săcăleni, Stănița, Șofrăcești, Bucium, la abside laterale late, fără profunzime, ca la Giurgeni, Horia și Valea Ursului și abside laterale de formă dreptunghiulară, ca la Tupilați sau Uncești. Mai există o altă categorie de biserici, care păstrează o formă consacrată mai ales de bisericile domnești, cea cu abside laterale scobite în interior, așa cum sunt cele de la Văleni și Miron Costin.

În privința *structurii interioare*, există o uniformitate în aproape toate bisericile din ținutul Romanului, împărțirea spațiului cuprinzând naos, pronaos și altar, mai puțin lăcașul de la Todireni, o bisericuță de lemn ridicată de răzeși, la 1853, care a avut, inițial, doar altar și naos. Poziționat către răsărit, *altarul*, din vremuri ancestrale spațiul cel mai important, era, de fapt, o absidă, care putea fi decroșată (Oțeleni, Doljești, Dulcești, Gâdinți, Tupilați, Miron Costin,

---

⁶⁹ Ioana Cristache-Panait, *Valoarea istorică a bisericilor de lemn*, în „Revista Monumentelor Istorice”, nr. 2 (1992), pp. 92-99.

Văleni) sau nedecroșată (mai ales la bisericile de lemn), cu forme preponderent semicirculare, în cazul bisericilor de zid, și cu trei laturi sau poligonale, în cazul bisericilor de lemn. *Naosul*, spațiul cel mai generos al bisericii, avea formă dreptunghiulară la bisericile cu plan de navă, la care se adăuga spațiul absidelor laterale, în cazul celor cu plan treflat. Deasupra naosului se afla sistemul de boltire (Doljești, Secuieni, Văleni, Crăești, Gâdinti, Pâncești). Naosul conținea și cea mai mare parte a mobilierului și stranele din lemn, în general, simple, fără sculptură, cu puține excepții, între care biserica de la Sagna, unde stranele reprezintă exponente valoroase ale artei tradiționale a lemnului. Înainte de apariția pridvorului, *pronaosul* era spațiul plasat la intrare în biserică. Deasupra pronaosului se afla turla (Bătrânești, Spiridonești, Vulpășești) sau turnul-clopotniță (Izvorul, Linsești, Vulpășești, Secuieni, Uncești, Șofrăcești, Trifești, Tupilați), care puteau avea formă cilindrică, dreptunghiulară sau poligonală. *Pridvorul*, dezvoltat în bisericile din ținutul Romanului începând cu secolul XVIII, a fost adăugat lăcașurilor de cult, de cele mai multe ori, ulterior, în partea dinspre miazăzi sau în partea opusă altarului (Bătrânești, Izvorul, Spiridonești, Poiana Humei, Gherăești, Secuieni, Trifești, Șofrăcești). Deși uneori sunt construcții nepotrivite, care nu armonizează cu arhitectura originală, diminuând chiar calitatea acesteia, pridvoarele au fost o necesitate în comunitatea rurală care considera nepotrivită o trecere directă din spațiul profan, în cel sacru, fără o încăpere de „curățare”, de purificare.

În bisericile de lemn din ținutul Romanului, foarte rar se întâlnea *pictură* pe pereții lăcașului (cu excepția bisericii de la Sagna) sau pe sistemul de boltire (doar la biserica „Sfinții Voievozi” de la Pâncești), credincioșii preferând acoperirea pereților cu icoane. Pictura își găsea cel mai bine exprimarea pe *iconostas*, un loc în care își dădeau întâlnirile meșteșugurile populare în cea mai rafinată formă a lor. Nu numai zugravii erau special formați în acest domeniu, ci și tâmplarii, de aici disciplina pe care o urmau în realizarea lucrării, încadrată în anumite norme religioase care includeau și elementele decorative cu simbolistică creștină: viță-de-vie și struguri (Pâncești și Șofrăcești), pești (Sagna) sau flori și frunze (Izvorul, Pâncești). Catapetesme originale s-au mai păstrat la Crăești (secolul XVII), Doljești, Dulcești, Pâncești, Sagna, Secuieni, Trifești (secolul XVIII), Gâdinti, Muncelu de Jos, Poiana Humei, Oțeleni, Săcăleni, Tupilați (secolul XIX). Iconostasul era împărțit în trei sau patru registre (împărătești, prăznicare, apostoli și prooroci) și crucea Răstignirii, uși împărătești și diaconești (intrări acoperite inițial cu perdele, apoi, din secolul XIX, cu uși sculptate și pictate), remarcându-se prin pictură și prin rafinatele elemente decorative dispuse după toate regulile artei populare ale repetiției, alternanței și simetriei. Pictura este realizată, în general, în ulei, în stil bizantin, neobizantin sau gotic (Dulcești), creații valoroase păstrându-se la Crăești, Poiana Humei, Sagna, Stănița, Șofrăcești, Ion Creangă, Dulcești, Doljești, Chilia, Văleni, Pâncești.

Lucrate de meșteri mai mult sau mai puțin dăruți, icoanele respectau totuși canoanele bisericesti, portretele sfinților se încadrau în tiparul arhaic, păstrat de-a lungul veacurilor, iar ilustrarea temelor biblice urmau iconografia, calități care au contribuit, pe lângă arhitectură și alte colecții valoroase de secol XVII-XIX (*Evangelii, Molitfelnice, Ermologhioane, Antologhioane, Octoihuri, Mineie, Trioduri, Prohoduri, Penticostare, Psaltiri*, cărți de la mitropolii Veniamin Costachi, Melchisedec Ștefănescu, Sofronie Miclescu, cruci ferecate, sfeșnice, cădelnițe, broderii), la includerea lăcașurilor de cult în liste de monumente istorice, așa cum sunt bisericile de la Crăești, Doljești, Dulcești, Gâdinti, „Sfinții Voievozi” din Pâncești, Sagna, Secuieni, Miron Costin, Trifești sau Văleni.

II. 3. Ctitori și ctitorii de rit ortodox din orașul Roman

Reședință a ținutului, apoi a județului, orașul *Roman* are o bogată și îndelungată tradiție de credință ortodoxă la est de Carpați, pecetluită și confirmată prin zidurile religioase care păstrează cele mai tainice și profunde simboluri ale creștinismului românesc.

Prin arhitectura sa deosebită, dar și prin influența asupra evoluției orașului, de-a lungul timpului, *Catedrala Episcopală a Romanului*, cu hramul „Sfânta Parascheva”, reprezintă o contribuție remarcabilă la tezaurul religios, cultural și istoric al Moldovei. Ctitorul bisericii rămâne o necunoscută, presupunerile incluzându-l pe Roman I Mușat sau pe alți cărmuritori din perioada feudală, existând chiar ipoteza ca Alexandru cel Bun să fi ridicat lăcașul⁷⁰. Probabil stadiul avansat de degradare în care se afla biserica l-a făcut pe domnitorul Petru Rareș construiască un nou lăcaș la Episcopia Romanului, înălțarea lui finalizându-se în 1550, datorită contribuției Elenei Doamna. Catedrala Episcopală este construită în plan treflat, cele trei abside fiind semicirculare. Construcția este întărită de mai multe contraforturi care dau echilibru și sporesc valoarea estetică a fațadelor. Zugrăveala de la interior rămâne una de o valoare deosebită, în ciuda intervențiilor nefericite făcute de-a lungul timpului. Episcopia Romanului a reprezentat și o importantă vatră culturală, în scaunul căreia s-au aflat cărturari de prestigiu, precum episcopii Vasile sau Macarie, mitropolitul Dosoftei, Veniamin Costache sau Melchisedec Ștefănescu.

Biserica „Adormirea Maicii Domnului - Precista Mare”, amplasată în proximitatea Episcopiei, este o construcție înălțată, în 1569, pe locul unei biserițe mai vechi, de văduva lui Alexandru Lăpușneanu, doamna Ruxandra. Ajunsă în ruină, biserica a fost reclădită în întregime, la 1753, de către episcopul Ioanichie. Au urmat o mulțime de reconstrucții și lucrări de consolidare după 1825, care au îndepărtat lăcașul de trăsăturile secolului XVI. Biserica are plan dreptunghiular, dar la interior, absidele laterale scobite îi conferă o formă de cruce. La exterior, decorațiunile sunt sobre și elegante, cu șiruri de ocnite sub cornișă și cu motive florale la ferestre. Din pictura inițială nu s-a mai păstrat nimic, iar iconostasul, asemănător celui al Catedralei Episcopale, a fost realizat în secolul XIX. Doamna Ruxandra s-a remarcat prin firea ei evlavioasă și o neobosită activitate de ctitor, în care, pe lângă ridicarea bisericii din Roman, a ferecat în argint un *Tetraevanghel* al Mănăstirii Putna⁷¹, a făcut numeroase dării Muntelui Sinai, mănăstirilor Mileșeva din Serbia⁷² și celor din Athos.

Biserica „Sfinții Voeivozi” este cunoscută drept *Biserica Albă Domnească*, numele provenind de la culoarea exteriorului. Vasile Cantacuzino vel spătar a ctitorit biserica, în 1695, în locul unui alt lăcaș ridicat de Ștefan Tomșa al II-lea, între 1611-1615, care se surpase. În formă de cruce, *Biserica Albă* este una impunătoare, zidită din cărămidă și piatră. Caracteristicile originare au supraviețuit timpului și diverselor intervenții, însă nu același lucru se poate spune despre zugrăveala de la interior, despre care nu se știe nici măcar dacă a existat⁷³. Vasile Cantacuzino era fiul marelui vistiernic Toderășco Iordache Cantacuzino și a fost căsătorit cu fiica lui Vasile Ceaurul-Ștefan mare logofăt⁷⁴. A avut mai multe demnități, de paharnic, mare spătar și mare vornic al Țării de Sus.

În ținutul Roman, inclusiv în târgul Romanului, au trăit mereu comunități mari de armeni, care s-au ocupat de comerț și meșteșuguri. Stabiliți aici, au fost preocupați de asigurarea unei

---

⁷⁰ ****Monumente istorice bisericesti din Mitropolia Moldovei și Sucevei*, Introducerea: Vasile Drăguț, Corina Nicolescu, Editura Mitropoliei Moldovei și Sucevei, Iași, 1974, p. 211.

⁷¹ Maria Magdalena Székely, *Femei-ctitor în Moldova medievală*, în „Anuarul Institutului de Istorie «A.D. Xenopol»”, XXXII, Iași, 1995, p. 445.

⁷² Sorin Iftimi, *Doamnele și domnițele în istoria românilor*, p. 17.

⁷³ ****Monumente istorice bisericesti din Mitropolia Moldovei și Sucevei*, p. 332.

⁷⁴ Nicolae Stoicescu, *Dicționar al marilor dregători*, p. 366.

biserici, interes concretizat prin achiziționarea unui lăcaș de cult de lemn, de la populația de sași, la 1355, considerată cea mai veche biserică din ținutul Roman⁷⁵. În anul 1609, au construit o altă biserică de zid, cu hramul „*Adormirea Maicii Domnului*”. Primul ctitor a fost considerat Agopșa, un armean înstărit, o altă inscripție informând că biserica a trecut printr-o serie de lucrări de refacere la 1868, cu finanțarea altor doi armeni, Donică (Donig) Simionescu și Teodor Solomon. Donică Simionescu era proprietar al domeniului Simionești-Cordun și întemeietor al bisericii armenesti de aici. Celălalt ctitor, Teodor Solomon, „pentru slujbe: căminar”⁷⁶, un armean cu avere, era proprietar al moșiei de la Butnărești. Biserica Armenească este un edificiu masiv, pe soclu de piatră, în plan treflat, cu absida altarului semicirculară, iar cele laterale, dreptunghiulare. Șirul de denticuli care înconjoară clădirea în zona superioară și ornamentele din piatră oferă edificiului o înfățișare deosebită, la care contribuie și aspectul zvelt al celor două turlă⁷⁷. Interiorul bisericii este dominat de profile și sculpturi de piatră, pe care se regăsesc motive de inspirație orientală, totul dublat de senzația de monumentalitate oferită de bolți⁷⁸.

Pe locul unui alt lăcaș de cult de secol XVIII, „*Intrarea în biserică a Maicii Domnului – Precista Mică*”, a existat o bisericuță de lemn ridicată în secolul XVIII, de preotul Ioniță⁷⁹, ajutat, probabil, de comunitatea locală. Construcția bisericii actuale a demarat la 1791, biserica funcționând cu un acoperământ provizoriu până în 1826, atunci când s-a terminat zidirea. Construcția are un plan simplu, în formă de cruce, cu absidele laterale ușor pronunțate, încadrându-se în stilul moldovenesc.

Biserica „Sfântul Nicolae” a fost construită pe locul altui lăcaș ridicat în jurul anului 1600, mai întâi din nuiele, apoi din lemn. Pe locul vechii biserici, negustorii lipscani și cei brașoveni, care făceau comerț în Roman, au ridicat, între 1747-1770, o biserică de zid⁸⁰. Biserica are plan în formă de cruce, cu absidele laterale dreptunghiulare, iar cea a altarului, semicirculară. Aflată deasupra naosului, turla este de formă octogonală, bolta fiind sprijinită de arcade romboidale⁸¹.

Biserica „Sfântul Gheorghe” a fost construită între 1842 și 1847, de vornicul Grigore Done și soția sa, Elena, pe locul alteia mai vechi, din lemn⁸². Proiectul bisericii a fost adus de ctitor de la Odessa, prin urmare, lăcașul este încadrat în categoria celor construite în stil neoclasic rusesc⁸³. Deși nu este o construcție masivă, prin înălțime și prin eleganța formelor sale, biserica oferă o impresie de grandoare. Lăcașul are un plan clasic de navă, cu acoperiș în bulb și patru turnuri înalte, două dintre acestea fiind mai joase, iar celelalte două, mai înalte, așezare care conferă un aspect similar bisericilor rusești. Pictura în stil renescentist impresionează prin dimensiunile mari și încadrarea alternantă cu spații extinse, doar zugrăvite, care nu încarcă interiorul. Despre neamul lui Done, Gheorghe Bezviconi scria că sunt originari din Țara Românească, dar că au

---

⁷⁵ Constantin C. Giurescu, *Târguri sau orașe și cetăți moldovene*, pp. 70-71.

⁷⁶ ***, *Marea arhondologie a boierilor Moldovei (1835-1856)*, editor: Mihai Răzvan Ungureanu, Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza” Iași, 2014, p. 184.

⁷⁷ Marcel Drăgotescu, Adriana Comaniciu, *Monumente istorice și de arhitectură din județul Neamț*, Editura „Nona”, Piatra-Neamț, 2003, p. 154.

⁷⁸ *Ibidem*.

⁷⁹ Melchisedec Ștefănescu, *op. cit. (I)*, p. 41.

⁸⁰ Nicolae Stoicescu, *Repertoriul*, p. 725.

⁸¹ Marcel Drăgotescu, Adriana Comaniciu, *op. cit.*, p. 155.

⁸² George Ioan Lahovari, *op. cit.*, vol. V, p. 265.

⁸³ Cf. *Repertoriului Arheologic Național*, cod RAN 120879.10; <http://ran.cimec.ro/sel.asp?descript=roman-municipiul-roman-neamt-biserica-cu-hramul--sf-gheorghe--de-la-roman-cod-sit-ran-120879.10> (15.12.2022).

emigrat în 1792, în Transnistria⁸⁴. Grigore Done a fost spătar, postelnic, vornic și președinte al judecătoriei Roman.

Toate bisericile din municipiul Roman reprezintă valori de patrimoniu, clasate ca monumente istorice.

III. Vechi conace, palate și curți boierești din ținutul Romanului, în epoca modernă

III.1. Conceptul social de „boier”

Criteriul care asigura unei persoane apartenența la clasa boierimii a reprezentat, de-a lungul timpului, subiect de contradicții, controverse și nelămuriri. Miron Costin⁸⁵ considera că boier era cel care ocupa o funcție la curtea domnească, Dimitrie Cantemir⁸⁶ îi încadra în categoria boierilor mari doar pe *dregători*, puși de domni în funcții înalte, după care urmau *curtenii*, proprietarii de sate moștenite de la părinți, *călărașii*, care primeau moșii de la domni și *răzeșii*, care trăiau mai mulți într-un sat, unde își cultivau pământul. Reforma lui Mavrocordat promova principiul că însușirea de boier era consecință a exercitării unei funcții și avea să schimbe concepția potrivit căreia boieria avea legătură cu moșia⁸⁷. Boierii erau reprezentați doar de *dregători* și *urmașii* lor⁸⁸. Dacă legătura cu funcția la curtea domnească garanta statutul de boier, dificultatea apărea atunci când clasificarea se făcea abordând „boieria” ca *stare socială*. În Moldova, *posesia de pământ* și calitatea de *om liber* (posibilă doar în cazul deținerii de pământ) asigurau încadrarea în categoria boierimii⁸⁹. Boierii din Moldova, mari stăpânitori de pământ, nu își urmăreau descendența pe linie masculină, ci după descendența din autorul dreptului de stăpânire. De aici rezulta o genealogie a moșiilor, nu a familiilor; având proprietăți de pământ în mai multe sate în același timp, existau genealogii diferite pentru fiecare moșie care provenea de la diverși înaintași. Constantin Giurescu considera că, în limbajul comun, termenul de *boier* avea două semnificații, una care desemna „dregătorii”, celălaltă, „omul nobil”, deosebit de cel de rând⁹⁰. Ceea ce-i diferenția era faptul că boierii stăpâneau, pe lângă pământ, și oameni⁹¹. Conform altor opinii⁹² boierii obțineau dreptul de stăpânire de la domnie, prin actele de danie, realizându-se, astfel, o identitate între boieri și proprietari. Gheorghe Panu⁹³ considera că boierul avea drept de proprietate care nu era legat de dania domnească; boieri erau toți cei care aveau pământ în proprietate, indiferent de dimensiunea acestuia.

---

⁸⁴ Gheorghe Bezviconi, *Boierimea Moldovei dintre Prut și Nistru*, vol. II, București, 1943, p. 33.

⁸⁵ Miron Costin, *Letopisețul Țării Moldovei de la Aron vodă încoace*, în *Opere*, ediție critică, studiu introductiv, note comentarii, variante, indice și glosar de P.P. Panaitescu, Editura de Stat pentru Literatură și Artă, București, 1958, p. 113.

⁸⁶ Dimitrie Cantemir, *op. cit.*, pp. 173-174.

⁸⁷ Constantin Giurescu, *op. cit.*, p. 235.

⁸⁸ *Ibidem*.

⁸⁹ Ștefan S. Gorovei, *Dimitrie Cantemir și boierimea Moldovei*, în *Dimitrie Cantemir. Perspective interdisciplinare*, volum coordonat de Bogdan Crețu, Editura Institutul European, Iași, 2012, p. 137.

⁹⁰ Constantin Giurescu, *op. cit.*, p. 227.

⁹¹ P.P. Panaitescu, *Obștea țărănească în Țara Românească și Moldova. Orânduirea feudală*, Editura Academiei Române, București, 1964, p. 72.

⁹² Ioan Bogdan, *Cultura veche română*, Editura Librăriei SOCEC&Comp., București, 1898, pp. 44-49.

⁹³ Gheorghe Panu, *Cercetări asupra stării țăranilor în veacurile trecute*, vol. I, partea I, Institutul de Arte Grafice „Eminescu”, București, 1910, pp. 94-98.

III.2. Reședința boierească în ținutul Romanului – conace și palate

Structura socială fundamentală a Principatelor Române era reprezentată, așadar, de boierime, cea care întrunea toate trăsăturile unei clase elitare, sub aspect social, economic, politic și cultural. Statutul său social se baza pe avere, titluri, numărul oamenilor aflați sub stăpânire, dar și pe caracteristicile locuinței și modul de organizare a curții boierești. Reședința boierească era amplasată, mai întotdeauna, pe moșia cea mai valoroasă sau în vechea casă de familie. Conac sau palat, reprezenta centrul existenței rurale a boierimii, simbolul prestigiului și al puterii. Conacul din mediul rural era amplasat în locul cu cea mai mare vizibilitate, în centrul unui spațiu rectangular, pe laturile căruia se găseau anexele, baia, umblătoarea, grajdurile și cotețele pentru păsări. Dincolo de aceste spații se găseau grădina, livezile și viile, zonele cu stupi. Casa stăpânului avea încăperi dispuse de o parte și de alta a coridorului, la care se adăugau bucătăria și odaia de lucru, folosită pentru discuțiile dintre stăpân, administrator și țărani, odaie care avea să evolueze radical către mijlocul secolului XIX, devenind spațiu de refugiu intelectual, bibliotecă, salon de muzică sau de socializare. Casa era construită din piatră de râu și cărămidă, pe temelie de piatră, structura ei transformându-se, ulterior, de la dispunerea în anfiladă, către organizarea în jurul unui salon de primire.

Conacele și palatele boierești din ținutul Romanului s-au construit între secolele XVII și XIX, caracterizându-se prin arhitectura eclectică și amenajarea unor întinse parcuri dendrologice în apropiere. Se constituiau drept centre administrative ale unor întinse proprietăți funciare stăpânite de boieri proveniți din vechi familii nobiliare de origine română, greacă și armeană.

În satul *Cârligi*, comuna Filipești, județul Bacău, sat care a aparținut vechiului ținut al Romanului, se păstrează și astăzi *conacul Catargiu – Zarifopol*. Conacul a fost ridicat, în 1850, de către marele logofăt Ștefan C. Catargiu, ca reședință de vară, în ipoteza în care boierul devenea domnitor al Moldovei. Cum acest lucru nu s-a mai întâmplat, conacul a fost vândut lui Pavel Zarifopol, fermier și vânzător de cai de origine greacă⁹⁴. Titlul de pitar oferit de domnul Moldovei, Grigore Alexandru Ghica, i-a permis acumularea unei averi însemnate. Pavel Zarifopol a terminat lucrările de finisare a conacului și a amenajat cele două parcuri din jurul clădirii. Conacul avea treizeci de camere dispuse pe două niveluri, cu o terasă susținută de patru coloane și ziduri groase de peste un metru. Doi dintre fiii lui Zarifopol, Gheorghe și Ștefan, aveau să înființeze aici și o bibliotecă impresionantă, cu peste douăzeci de mii de volume. După 1930, conacul a fost moștenit de fiii lui Gheorghe, Teodor și Petru, dar în septembrie 1944, atunci când Teodor a revenit la moșie, după ce se refugiase din calea războiului, conacul fusese devastat⁹⁵. Clădirea rezistă și astăzi, după un veac și jumătate de la ridicarea ei, într-o formă destul de bună, așteptând o destinație mai fericită.

Conacul de la Gâdinți este ctitorie a marelui vornic Dimitrie Bogdan, cel care deținea și moșia Gâdinți, încă de la sfârșitul secolului XVIII. Imobilul a avut, din păcate, o istorie zbuciumată, în mare parte din cauza stilului de viață nesăbuit al urmașilor familiei Bogdan, ajungând să fie vândut, la începutul secolului XX, unui deputat liberal de Roman, Tănase Gheorghiu. Întregul imobil, construit în stil neogotic, a fost renovat, extins și transformat în reședință de vară de către Gheorghiu. Zidul de incintă și conacul, în întregime, s-au conservat vreme îndelungată foarte bine, toate elementele decorative, inclusiv cele interioare și blazonul fiind păstrate. În 1945, fiicele lui Tănase Gheorghiu s-au refugiat în Elveția, iar conacul, confiscat de comuniști. În 1982, a fost transformat în spital pentru boli mintale, moment în care s-au distrus

---

⁹⁴ Narcis Dorin Ion, *Castele, palate și conace din România*, vol. I, Editura Fundației Culturale Române, București, 2002, p. 368.

⁹⁵ *Ibidem*, p. 374.

elementele decorative, iar tâmplăria originală, vopsită. S-au păstrat scara monumentală de la intrare, câteva sobe cu plăci ceramice deosebite și plafonul sălii mari de la etaj. Moștenitorii, după ce au recuperat conacul, l-au vândut unei alte persoane fizice, care l-a lăsat în paragină.

Dintre reședințele boierești din vechiul ținut al Romanului, impresionant sub aspectul dimensiunilor și stilului architectural este, desigur, *Palatul Sturdza* de la Miclăușeni, aflat, în prezent pe teritoriul județului Iași, dar parte a ținutului Roman, în secolul XIX. La 1697, moșia Miclăușenilor a intrat în proprietatea fraților Ioan și Sandu Sturdza⁹⁶, Ioan fiind primul care a început construcția vechiului conac de aici. Fiul lui Ioan Sturdza, Sandu, a moștenit Miclăușenii, dar, pe la 1780, destinul lui s-a îndreptat către monahism, Dimitrie devenind atunci proprietarul domeniului, pe care l-a stăpânit timp de șaiszeci și cinci de ani. El a mobilat în stil european conacul și a pus bazele bibliotecii fabuloase de aici. Fiul său, Alexandru (Alec), a transformat radical clădirea și parcul, a creat condiții propice pentru extinderea domeniului, pe care a construit ateliere de dogărie, rotărie, curelărie, pânzărie, ciubotărie, mori, cârciumi, fabrică de spirt, lăptărie, spălătorie⁹⁷. A mărit conacul, la douăzeci și cinci de camere, l-a decorat cu mobilă elegantă și i-a creat un parc⁹⁸. Palatul a rămas ulterior în stăpânirea fiului său cel mic, George A. Sturdza, care, pe structura vechiului conac, a ridicat un palat în stil neogotic, între 1880 și 1904. Deși construit în plină epocă modernă, palatul are toate trăsăturile unei construcții medievale tipice Europei Occidentale: terase, turnuri, blazoane, embleme, cartușuri, mascaroane sau dragoni⁹⁹. Palatul avea dimensiuni considerabile: patruzeci și șapte de camere, care se remarcă prin pereții și tavanele pictate în ulei, încălzite cu douăzeci și una de sobe din faianță, teracotă sau ceramică, cu picturi deosebite. Mobila, ușile și ferestrele erau sculptate în lemn de trandafir, iar scările interioare erau construite din marmură de Dalmația¹⁰⁰. Biblioteca a fost dezvoltată de George Sturdza la un nivel impresionant, reunind peste 60.000 de titluri și devenind una dintre cele mai valoroase din Moldova. Palatul, intrat în posesia fiicei, Ecaterina Cantacuzino, a fost părăsit de aceasta, în 1944, de teama trupelor sovietice, care, odată intrate, l-au devastat, au ars cărțile și mobilierul. Devalizarea palatului de bunurile sale a continuat și după aceea, 50.000 de volume, colecția de arme tablourile, bijuteriile, argintăria, statuetele, mobila fiind distruse, arse sau furate¹⁰¹. În prezent, palatul este amenajat ca muzeu.

Legat de destinul lui Vasile Alecsandri, *conacul de la Mircești*, aflat în județul Iași, dar care a aparținut, în secolul XIX, de ținutul Roman, a devenit, astăzi, un muzeu închinat memoriei poetului. În 1831, tatăl său a cumpărat moșia de la Alec Ghica hatmanul¹⁰². Vasile Alecsandri a copilărit la Mircești și a preluat apoi moșia în administrare. A slobozit robii, iar în primul său testament i-a cerut soției să îndeplinească mai multe sarcini pentru binele comunității, între care să facă milostenie cu fetele sărmene din Mircești și să ridice o școală. Conacul are doar un singur nivel și este destul de modest, în comparație cu fastul caselor boierești din zonă. Camerele din partea frontală a casei aveau destinație precisă: prima încăpere era „sala de billiard”, una dintre camerele de mici dimensiuni îi aparținea fiicei sale, Maria, iar sufrageria fusese gazda unor oaspeți de seamă ai vremii, precum Ion Ghica, Titu Maiorescu, Iacob Negruzzi și decor pentru

---

⁹⁶Narcis Dorin Ion, Sorin Iftimi, *Palatul Sturdza de la Miclăușeni. File dintr-un album risipit*, Editura Doxologia, Iași, 2015, p. 5.

⁹⁷ Narcis Dorin Ion, *op. cit.*, p. 169.

⁹⁸ Costin Merișca, *Castelul Miclăușeni în cultura română*, Editura Cronica, Iași, 1996, p. 40.

⁹⁹ Narcis Dorin Ion, *op. cit.*, p. 172.

¹⁰⁰ Sorin Iftimi, *op. cit.*, p. 55

¹⁰¹ *Ibidem*, p. 178.

¹⁰² Elena Vulcănescu, *București – Paris, via Mircești*, Editura Fundației Culturale Poezia, Iași, 2007, p. 76.

concerte rare, precum cel susținut aici, de Liszt, în drumul său spre Rusia¹⁰³. Partea frontală era legată de partea opusă a casei printr-un hol mare, „corabia”¹⁰⁴, cum îl numea Alecsandri. În cealaltă parte a casei, erau alte douăsprezece încăperi, care adăposteau oaspeți, servitori, bucătăria sau spălătoria. Curtea avea mai multe anexe, grajduri, pivnițe, magazii, o pitărie, o seră de flori. Prin testamentul său din 1886, ca membru fondator al Societății Literare, care urma să devină Academia Română, poetul a donat acesteia casa și toate manuscrisele, la 9 iunie 1957, fiind inaugurată Casa Memorială „Vasile Alecsandri” din Mircești¹⁰⁵.

Pe moșia Trifești, au fost ridicate două construcții boierești, *conacul Ghica-Balș* din satul Trifești și *conacul Capri*, din satul Miron Costin, ambele dispărute astăzi.

În a doua jumătate a secolului XVIII, proprietar al moșiei Trifești era banul Nicolae Ruset. Spre sfârșitul secolului însă, din cauza datoriilor, domeniul a intrat în posesia domnitorului Moldovei, Grigore al III-lea Alexandru Ghica, cel care a început aici construcția unui conac. După ce domnitorul a fost ucis, turcii au scos la vânzare moșia, achiziționată de logofătul Constantin Balș „Ciuntul”, iar în 1798, acesta a terminat conacul început de Grigore Ghica. Casa era construită din piatră, iar în curtea boierului se aflau în construcție, probabil, și alte acareturi, pentru că în testamentul său datat ianuarie 1822, logofătul Constantin Balș vorbea despre acestea¹⁰⁶. Moșia de la Trifești a revenit fiului său, vornicul Constantin Balș, apoi a trecut în proprietatea surorii acestuia, vorniceasa Catinca Balș, în final, fiind moștenit de hatmanul Iorgu Balș, ginerele Catinicăi. Conacul nu a rezistat decât până în 1973, atunci când a fost dărâmat, documentele sau fotografiile despre acesta fiind extrem de puține.

O soartă la fel de nefericită a avut-o și celălalt conac din comuna Trifești, *conacul Capri*, construit în satul Miron Costin, care avusese denumirea veche de Brănișteni. În prima jumătate a secolului XIX, Brănișteni aparținea văduvei vornicului Neculai Strătulat, logofeteasa Safta Cantacuzino (Strătulat). Familia Strătulat venea din Bucovina, de la Câmpulung. Probabil fiul lui Neculai, Iorgu, a fost cel care a pus pecetea nefericită asupra acestui loc, Brănișteni constituind obiect al unor vânzări și cumpărări succesive înainte de a ajunge în proprietatea familiei de armeni Capri. Documente scrise în privința anului zidirii conacului nu au fost identificate, dar întrucât catagrafia de la 1820 menționa existența a „14 slugi ale casei logofătului Neculai Stratulat”¹⁰⁷, se pare că acesta exista la începutul secolului. Jorj Capri a intrat în proprietatea domeniului în secolul XX, însă arhitectura atesta că este un conac de secol XIX, cu un singur nivel, din cărămidă roșie. După ce a căzut pradă unui incendiu, clădirea a fost demolată în 2017.

Conacul Catargiu din Tupilați a fost construit în 1842, în locul altuia mai vechi, pe un domeniu întins, care cuprindea peste 10.000 de metri pătrați. Tupilați era proprietate a vornicului Constantin Catargiu, fratele marelui vornic Ștefan Catargiu și al spătarului Panaite Catargiu, fii ai marelui ban Ștefan Catargiu. A avut mai multe dregătorii importante: stolnic, comis, spătar, vornic sau logofăt, în timpul ocupației ruse, pentru scurtă vreme, ocupând funcția de ispravnic al ținutului Iași. În timpul domniei lui Scarlat Callimachi, în decembrie 1814, a devenit membru al Divanului Domnesc, cu rang de mare vornic¹⁰⁸. Conacul Catargiu a fost ridicat la 1842, în stil

---

¹⁰³ Indira Spătaru, *Mirceștii lui Vasile Alecsandri*, în *Vasile Alecsandri, 200 de ani de la naștere*, volum coordonat de Sorin Iftimi, Editura Palatul Culturii, Iași, 2020, pp. 126-127.

¹⁰⁴ *Ibidem*.

¹⁰⁵ Elena Vulcănescu, *op. cit.*, p. 37.

¹⁰⁶ Th. Codrescu, *Uricarul*, XI, p. 344.

¹⁰⁷ ****Catagrafia fiscală a Moldovei din anul 1820*, p. 106.

¹⁰⁸ Simion-Alexandru Gavriș, *Din istoria familiei Catargiu: Marele vornic Ștefan (1777-1842)*, în „Anuarul Institutului de istorie «A.D. Xenopol»”, LII (2015), Supliment: *Istoriografia în secolul XXI: noi generații, alte abordări*, coordonatori, Ioan Aurel Pop, Gheorghe Cliveti, Editura Academiei Române, 2015, p. 99.

neoclastic, pe locul unei alte clădiri mai vechi¹⁰⁹. A fost construit pe un singur nivel, un pavilion împărțind fațada în două părți de dimensiuni diferite. Intrarea în clădire se făcea prin obișnuita boltă destinată trăsurilor, cu arcade, și sprijinită pe coloane, caracteristică tuturor conacelor boierești ale vremii. Conacul avea și anexe: adăposturi pentru animale, pivnițe, magazii, încăperi destinate servitorilor. După trecerea forțată în proprietatea statului în 1948, conacul a devenit sediu al activităților agricole colective, ajungând, în prezent, în proporție de 90% distrus.

Conacul Stârcea din satul Văleni, comuna Văleni, județul Neamț, reprezintă unul dintre puținele exemple în care o veche reședință boierească a fost retrocedată, restaurată și redată comunității. Conacul și moșia de aici au ajuns în proprietatea familiei Stârcea în 1836, prin căsătoria Ecaterinei Eni cu Ioan Stârcea. Nu există date certe despre vechimea construcției, dar partea cu cerdac exista probabil de pe vremea familiei Eni, în secolele XVIII-XIX, fiind ridicată pe locul vechiului conac al postelnicului Cozma Șarpe. Clădirea actuală are o lungime de 52 de metri și este formată, în mod cert, din alipirea a trei corpuri construite în etape diferite. Forma, planul, volumetria rezultată conduc la concluzia că reședința a suferit transformări de-a lungul vremii, anumite compartimente îndeplinind alte funcții decât cele de locuire¹¹⁰. Astfel, anexa din partea dreaptă, ridicată în 1887, a fost construită inițial, probabil, pentru o activitate industrială sau meșteșugărească¹¹¹, corpul principal, din mijloc, provenit din alt program de arhitectură, are caracteristici specifice unor stabilimente folosite pentru creșterea cailor de rasă, iar anexa din stânga a fost ridicată în jurul anului 1926, pentru a completa celelate corpuri și pentru a concentra zona de locuit¹¹². În final, alipirea celor trei corpuri are o anumită armonie, conferind construcției un aspect deosebit. Conacul a fost construit din cărămidă și lemn, cu pereți tencuiți și acoperiș din șindrilă¹¹³. Avea douăzeci și șapte de încăperi, în care se regăseau obiecte de mobilier deosebite și o bibliotecă impresionantă, cu peste șase mii de volume de carte, inclusiv opere rare. Întreaga proprietate – pe care familia Stârcea amenajase și un parc dendrologic, cu peste o sută de arbori și arbuști, specii rare, între care, Ginkgo Biloba, arborele Tisa, arborele Paulownia, arborele de lălea – avea în jur de 3 600 de hectare¹¹⁴. În 22 martie 1949, moșia Stârcea din Văleni a fost confiscată și trecută în proprietatea statului¹¹⁵, conacul funcționând ca școală primară până la retrocedarea proprietății. După restituirea domeniului, în 2010, proprietarul actual, Michael Edward David de Styrcea, s-a preocupat de refacerea conacului, tema unui proiect de reabilitare finalizat în 2015.

Concluzii

Radiat în prezent de pe harta administrativă a României, vechiul ținut al Romanului are o istorie lungă, menționată în documente încă de la răscrucea secolelor XIV-XV, odată cu atestarea cetății Roman, la 1392, și a ținutului omonim, la 1408. Evoluția acestui spațiu s-a făcut în strânsă

---

¹⁰⁹ Marcel Drăgotescu, *Drumuri la mănăstiri moldave. Itinerare turistice nemțene*, Casa editorială pentru turism și cultură „Abeona”, București, 1992, p. 93.

¹¹⁰ Ruxandra Nemțeanu, *Studiu istorico-arhitectural al Ansamblului Conacului Stârcea din sat Văleni, comuna Văleni, județul Neamț*, parte a documentației realizate în vederea declanșării propunerii de clasare în Lista Monumentelor Istorice, material pus la dispoziție de Direcția Județeană pentru Cultură Neamț, 2015-2017, p. 14.

¹¹¹ *Ibidem*.

¹¹² *Ibidem*, p. 15.

¹¹³ Ovidiu Leonte, *Stârcea, o familie cu blazon din fostul județ Roman*, Editura Cetatea Doamnei, Piatra-Neamț, 2018, p.94.

¹¹⁴ ****O viziune pentru Văleni. Conac. Peisaj*, în „Artmark Historical Estate”, 2019, pp.14–16.

¹¹⁵ Ovidiu Leonte, *Văleni - Ținutul Neamțului, de la moșie la comună. Studiu monografic*, cuvânt înainte de Aurel-Florin Țuscanu, Editura PIM, Iași, 2021, p. 88.

corelație cu cea a Țării Moldovei, dominată timp de secole de războaie, epidemii și foamete, stăpânirea Imperiului Otoman și biruri excesive, menținerea pământurilor în proprietatea boierilor și a așezămintelor monahale, pierderi teritoriale în favoarea marilor imperii. Epoca regulamentară a însemnat începutul reformelor care au condus la sfârșitul epocii fanariote și revenirea la domniile pământene, reorganizare socială, economică, administrativă, Unirea Principatelor, organizare ulterioară a administrației pe principii moderne, adoptarea legii secularizării și reformarea Bisericii Ortodoxe Române.

Preluat din Imperiul Bizantin, actul ctitoririi a fost consolidat de domnitorii români, începând cu secolul XIV, și ocrotit de biserică, cea mai mare parte a ctitoriilor fiind religioase, pe fondul normelor sociale orientate după valorile creștine. Până în perioada regulamentară, Domnia și Biserica se sprijineau reciproc, această relație fiind una dintre cele mai importante căi prin care se realiza concentrarea puterii în mâinile Domnitorului și se limita libertatea supușilor. Dreptul de ctitorire era unul care aparținea exclusiv domnitorilor, iar boierii trebuiau să realizeze o ctitorie dacă doreau să obțină un statut apropiat. Actul ctitoririi însemna o mare considerație, oferea întemeietorului o aură specială și îi câștiga mântuirea, motiv pentru care boierii începeau tot mai mult să-și treacă numele în rândul ctitorilor de biserică.

Constituirea României moderne în secolul XIX avea să-și pună amprenta asupra tuturor păturilor sociale, determinând mutații inimaginabile până atunci. Boierii de rang înalt nu mai erau atrași de marile lor domenii din mediul rural, ci mai degrabă de putere politică, stând mai mult departe de reședințele lor, de pământurile și conacele pe care dețineau. În goana după funcții, au fost înlocuiți de boieri de ranguri inferioare, care au făcut din actul ctitoririi aproape o banalitate. Acesta este motivul pentru care, pe lângă voievozi și boieri de clasă superioară, între ctitorii din ținutul Roman se regăseau negustori, răzeși, etnii minoritare, preoți sau obștea localității, în final, oricine a dorit și și-a permis acest lucru. Numărul bisericilor, mănăstirilor și schiturilor ridicate în secolul XIX este unul impresionant, peste 40 din lăcașuri din cele 67 studiate sunt ctitorite în această perioadă.

În toate așezările întemeiate în vechiul ținut al Romanului, începând cu secolul XIV, construcțiile de zid înlocuiau, cel mai adesea, bisericuțe construite din paiantă și nuiiele, apoi din scândură și bârne. Erau lăcașuri ridicate de comunitatea locală, legată de puternice sentimente religioase, a cărei existență era de neconceput fără raportarea la un spațiu sacru. Bisericile de zid erau construite mai ales de cei din clasele superioare, de boieri, fie ca lăcașuri de curte, fie ca donație pentru așezarea respectivă, în speranța mântuirii sufletelor. Întemeierea unui lăcaș de cult și susținerea lui se făceau, în general, cu scopul pomenirii veșnice, după cum menționau și pisaniile sau alte inscripții care însoțeau daniile sau ctitoriile. Neamul strămoșesc nu era nici el uitat, pomenirea înaintașilor făcându-se permanent, o condiție obligatorie pentru demonstrarea credinței și pioșeniei ctitorului. Poziționarea lăcașului de cult nu se făcea aleatoriu, întotdeauna era preferată o culme sau centrul așezării. Se alegea satul care avea o comunitate numeroasă, dar nu avea lăcaș de cult ori era prea vechi și deteriorat. Existau și sate care pierduseră biserica, prin degradarea firească odată cu trecerea timpului sau prin evenimente dramatice, incendii și dezastre naturale, situații în care se apela fie la o nouă ctitorire, fie la strămutarea unei biserici dintr-o altă localitate, care păstrase în condiții bune biserica de lemn, după ce i se construise una nouă.

Actul ctitoririi a fost influențat și de introducerea *Regulamentului Organic*, de reformele economice, sociale, administrative și politice care au urmat și de evenimentele cruciale ale secolului XIX. Puterea financiară, socială și politică a clasei aristocrate a fost afectată de „învrăzmirirea” ținuturilor, de noile desene administrativ-teritoriale care au scindat sau extins proprietăți, le-au reorganizat și redistribuit resursele. Preocuparea aceasta a familiilor boierești și a comunităților locale din vechiul ținut al Romanului față de activitatea ctitoricească a rămas una

permanentă, constituind nu numai o cale de păstrare a credinței creștinești în această zonă, ci și de scriere a unor importante cronică, în care biografiile familiale au devenit pagini de istorie.

Pe lângă prestanța pe care le-o oferea o ctitorie religioasă, boierimea trebuia să se impună și prin atribute exterioare ale prestigiului social: locuință, vestimentație, suită. Locuința reprezenta mediul în care se efectuau practicile de socializare, de la întruniri de ordin politic și economic, până la întâlniri dedicate divertismentului. Prin urmare, reprezenta o emblemă a prestigiului și puterii boierului și trebuia construită în așa fel încât să facă față numeroaselor cerințe impuse de apartenența la categoria socială a nobilimii, de la dimensiune și aspect exterior, până la structură și decorațiuni interioare. Derularea unor evenimente istorice cruciale, contactul intens cu străinătatea și mai ales cu societatea și marile familii europene au avut un impact evident asupra stilului de viață, comportamentului, gusturilor, alegerilor și atitudinii boierimii din România. Toate acestea s-au reflectat în configurația reședințelor boierești, care au trecut de la modeste case din lemn, nuiiele și lut, lângă care se aflau câteva dependințe șubrede, amenințate permanent de pericolul incendiilor, la construcțiile din piatră din prima parte a secolului XIX, în care se găseau încăperi cu destinații multiple, inclusiv camere repartizate slujitorilor, cu terenuri extinse, grădini și livezi, până la conacele și palatele celei de-a doua părți a secolului XIX, din zidărie groasă de piatră amestecată cu cărămidă, cu dimensiuni impresionante, de stil clasic, neoclasic, neogotic sau eclectic, cu zeci de încăperi, biblioteci, saloane și sufragerii, cabinete, săli de bal, de biliard, fumoare și curți încăpătoare, în care se găseau bucătării, cantine, pitării, ghețării, grajduri, sere, crame, pivnițe, ateliere, lăptării, spălătorii, herghelii, ferme, pavilioane, foișoare și alei. La care se adăugau, desigur, proprietăți imense cu păduri, podgorii, livezi, pășuni, terenuri arabile, parcuri dendrologice, lacuri, heleștee sau râuri cu mori de apă.

În ținutul Romanului, în secolele XVIII și XIX, casele boierești integrau stilurilor noi arhitecturale elemente ale arhitecturii tradiționale, precum structura verticală pe un singur nivel, sub care se aflau, de obicei, pivnițele, dispunerea odăilor de locuit pe lateralele unui coridor lung, pridvorul și acoperișul cu șarpantă înaltă, adăugarea unei bolți de trăsură în fața intrării principale, deasupra căreia se aflau un balcon sau o terasă, prezența scării interioare, camere scunde, cu tavane boltite la demisol și camere înalte cu tavane din lemn la etaj. Multe din aceste locuințe au rămas simple reședințe ale boierilor și servitorilor lor, altele au jucat un important rol cultural, prin crearea de biblioteci, în care se regăseau volume de o valoare inestimabilă și camere cu adevărat statut de muzeu, prin colecțiile rare pe care le adăposteau: bijuterii, tablouri, arme, costume medievale, colecții arheologice, numismatice, epigrafice. Nu doar aspectul exterior era adaptat modelelor europene, ci și amenajarea interioarelor, a mobilierului - din lemn de esență rară, precum trandafirul, mahonul sau nucul -, decorațiunilor, dispozitivelor de iluminat, obiectelor sanitare sau a veselei. Interiorul avea ca model de amenajare locuințele pariziene, de cele mai multe ori, dar și cele văzute în călătoriile protipendadei la Viena, Leipzig sau Londra. Sobele erau din plăci de faianță, teracotă sau din plăci ceramice de culori variate, pictate sau aranjate sub diverse tematici, pereții erau tapetați sau acoperiți de picturi în ulei care reflectau pagini de istorie. Sistemele de iluminat, preponderent din bronz, decorațiunile de argint, bronz, aramă, vesela de porțelan, sticlăria și alte accesorii dădeau unicitate locuinței și legitimau prestigiul stăpânilor casei.

Devenite, în decursul vremurilor, depozite militare pentru explozibil, adăposturi pentru persoane cu boli mintale, centre pentru copii cu handicap sever, școli și grădinițe sau sedii de C.A.P., aceste clădiri au căzut pradă soldaților germani și ruși, apoi au devenit subiecte principale ale procesului de „reeducare” comunistă. Unele au dispărut în timp, altele au fost dărâmate de excavatoare. Cele mai multe sunt, însă, în ruine sau devastate și sărăcite de tot ceea ce adăposteau cândva. Unele dintre ele au fost clasate ca monumente istorice, altele fie nu au avut niciodată

acest statut, fie nu l-au mai întrunit din cauza stării deplorabile în care se aflau. Cu rare excepții, cea mai mare parte a acestor reședințe așteaptă revitalizarea și readucerea lor la frumusețea de altădată, redefinirea lor ca monumente istorice, prin investiții ale autorităților locale sau ale proprietarilor către care au fost, în cea mai mare parte, retrocedate.

Bibliografie

1. Izvoare inedite

Ruxandra Nemțeanu, *Studiu istorico-arhitectural al Ansamblului Conacului Stârcea din sat Văleni, comuna Văleni, județul Neamț*, parte a documentației realizate în vederea declanșării propunerii de clasare în Lista Monumentelor Istorice, material pus la dispoziție de Direcția Județeană pentru Cultură Neamț, 2015-2017.

2. Izvoare edite

a. Izvoare documentare:

****Condica lui Constantin Mavrocordat*, ediție cu introducere, note indici și glosar alcătuită de Corneliu Istrati, vol. II, Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza” Iași, 2008.

Codrescu, Th., *Uricarul*, VI, Iași, 1875, VII, Iași, 1886, VIII, Iași, 1886, XI, Iași, 1889, XV, Iași, 1889, XXV, Iași, 1895.

Costăchescu, Mihai, *Documente moldovenești înainte de Ștefan cel Mare*, vol. I și II, Editura „Viața Românească”, Iași, 1931-1932.

Idem, *Documente moldovenești dela Ștefăniță Voevod (1517-1527)*, Institutul Românesc de Arte Grafice „Brawo”, Iași, 1943.

****Documenta Romaniae Historica*, A. Moldova. Volumul I (1384-1448), întocmit de C. Cihodaru, I. Caproșu și L. Șimanschi, Editura Academiei Române, București, 1975.

****Documenta Romaniae Historica*, A. Moldova. Volumul II (1449-1486), întocmit de Leon Șimanschi, Georgeta Ignat și Dumitru Agache, Editura Academiei Române, București, 1976.

****Documenta Romaniae Historica*, A. Moldova. Volumul III (1487-1504), întocmit de C. Cihodaru, I. Caproșu și N. Ciocan, Editura Academiei, București, 1980.

****Documenta Romaniae Historica*, A. Moldova. Volumul VI (1546-1570), întocmit de I. Caproșu, Editura Academiei, București, 2008.

****Documenta Romaniae Historica*, A. Moldova. Volumul VII (1571-1548), întocmit de Ioan Caproșu, Editura Academiei Române, București, 2012.

****Documenta Romaniae Historica*, A. Moldova. Volumul IX (1593-1598), întocmit de Petronel Zahariuc, Marius Chelcu, Silviu Văcaru, Cătălina Chelcu, Sorin Grigoruță, Editura Academiei, București, 2014.

****Documenta Romaniae Historica*, A. Moldova. Volumul XVIII (1623-1625), întocmit de I. Caproșu și V. Constantinov, Editura Academiei, București, 2006.

****Documenta Romaniae Historica*, A. Moldova. Volumul XIX (1626-1628), întocmit de Haralambie Chirica, Editura Academiei Române, București, 1969.

****Documenta Romaniae Historica*, A. Moldova. Volumul XX (1629-1631), întocmit de Ioan Caproșu și Constantin Burac, Editura Academiei Române, București, 2011.

****Documente privind istoria României*, veacul XVI, A. Moldova, vol. I (1501-1550), vol. II (1551-1570), vol. III (1571-1590), vol. IV (1591-1600), comitetul de redacție I. Ioneșacu, L. Lăzărescu-Ionescu, B. Câmpina, E. Stănescu, D. Prodan, M. Roller, Editura Academiei Române, București, 1951-1953.

****Documente privind istoria României*, veacul XVII, A. Moldova, vol. I (1601-1605), vol. II (1606-1610), vol. III (1611-1615), vol. IV (1616-1620), vol. V (1621-1625), comitetul de redacție I. Ioneșacu, L. Lăzărescu-Ionescu, B. Câmpina, E. Stănescu, D. Prodan, M. Roller, Editura Academiei Române, București, 1952-1957.

****Documente privind Unirea Principatelor*, vol. I, *Documente interne (1854–1857)*, editor Dan Berindei, Editura Academiei Române, București, 1961.

Donat, Ion, Papacostea, Șerban, *Ținuturile dintre Carpați și Siret într-o descriere austriacă de la sfârșitul secolului al XVIII-lea*, Muzeul Brăilei „Carol I”, Editura Istros, Brăila, 2015.

Ghibănescu, Gh., *Surete și izvoade (Documente slavo-române)*, vol. II, Iași, 1907, vol. III, Iași, 1907, vol. V, Iași, 1908, vol. X, Iași, 1915, vol. XII, Iași, 1924.

****Indicele comunelor României după noua organizare a Legei comunale*, Imprimeria Statului, București, 1865.

Iorga, Nicolae, *Studii și documente cu privire la istoria românilor*, vol. V, București, 1903, vol. VII, București, 1904, vol. XVI, București, 1909.

****Regulamentul Organic al Moldovei*, ediție integrală realizată de Dumitru Vitcu și Gabriel Bădărău, cu sprijinul lui Cornelii Istrati, Editura Junimea, Iași, 2004.

b. Izvoare narative:

Bogdan, Ioan, *Cronicile slavo-române din sec. XV – XVI*, ediție revăzută și completată de P.P. Panaitescu, Editura Academiei Române, București, 1959.

Cantemir, Dimitrie, *Descrierea Moldovei*, ediție de Petre Pandrea, Editura Minerva, București, 1976.

****Călători străini despre Țările Române în secolului al XIX-lea*, serie nouă, vol. IV (1841-1846) și vol. V (1847– 851), colecție coordonată de Paul Cernovodeanu, volum coordonat de Daniela Bușă, Editura Academiei Române, București, 2007-2009.

Costin, Miron, *Opere*, ediție critică cu un studiu introductiv, note, comentarii, variante, indice și glosar de P. P. Panaitescu, Editura de Stat pentru Literatură și Artă, București, 1958.

Nicolae Iorga, *Istoria românilor prin călători*, vol. I-IV, Editura Casei Școalelor, București, 1928-1929.

c. Recensăminte ale populației:

*** *Catagrafia fiscală a Moldovei din anul 1831*, volum editat de Cornelii Istrati, Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza” Iași, 2009.

*** *Catagrafia fiscală a Moldovei din anul 1820*, volum editat de Cornelii Istrati, Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza”, Iași, 2011.

****Catagrafiile Vistieriei Moldovei (1820-1845), Ținutul Romanului*, partea I (1820), volum editat de Lucian-Valeriu Lefter și Silviu Văcaru, Editura StudIS, Iași, 2008.

****Catagrafiile Vistieriei Moldovei (1820-1845), Ținutul Romanului*, partea a II-a (1832), colecție coordonată de Mircea Ciubotaru și Silviu Văcaru, Editura StudIS, Iași, 2009.

****Condica Vistieriei Moldovei din anul 1816*, volum editat de Cornelii Istrati, „Anuarul Institutului de Istorie și Arheologie «A.D. Xenopol» Iași”, Supliment (I), Editura Academiei Române, Iași, 1979.

****Izvoare statistice privind mutațiile demografice la est de Carpați în secolele XIX-XX*, ediție de Cătălin Turliuc, Mihai-Ștefan Ceaușu, Dumitru Vitcu, Editura Junimea, Iași, 2011.

****Moldova în epoca feudalismului*, vol. VII, partea I și partea a II-a, *Recensămintele populației Moldovei din anii 1772-1773 și 1774*, alcătuirea, cuvântul introductiv și comentariile de P.G. Dimitriev, sub redacția lui P.V. Sovetov, Editura „Știința”, Chișinău, 1975.

Văcaru, Silviu, Amărieuței, Mihai-Cristian, *Catagrafia personalului clerical din ținutul Roman (1836)*, în „Memoria Antiquitatis”, Muzeul de Istorie și Arheologie Piatra-Neamț, XXXV (2019).

3. Instrumente de lucru

Gonța, I. Alexandru, *DIR*, A. Moldova, veacurile XIV-XVII (1384-1625). *Indicele numelor de locuri*, ediție îngrijită și prefațată de I. Caproșu, Editura Academiei Române, București, 1990.

Stoicescu, Nicolae, *Dicționar al marilor dregători din Țara Românească și Moldova, sec. XIV-XVII*, Editura Enciclopedică Română, București, 1971.

Stoicescu, Nicolae, *Repertoriul bibliografic al localităților și monumentelor medievale din Moldova*, Direcția Patrimoniului Cultural Național, București, 1974.

****Tezaurul toponimic al României. Moldova*, vol. II, *Mic dicționar toponimic al Moldovei (Structural și etimologic)*, partea I, *Toponime personale*, volum coordonat de Dragoș Moldovanu, Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza” Iași, 2014.

4. Lucrări generale

Adashinskaya, Anna, *Ktetor: Practices of Ecclesiastic Foundation, Sponsorship, and Patronage in Late Byzantium and Balkan Slavic Countries*, Central European University, Department of Medieval Studies, Budapest, Hungary, 2020.

Agachi, Alexei, *Țara Moldovei și Țara Românească sub ocupația militară rusă (1806-1812)*, ediția a II-a revizuită, prefață: Dumitru Vitcu, Editura Pontos, Chișinău, 2008.

Angelescu, Constantin C., *Izvoarele Constituției Române de la 1866*, în vol. omonim *Scrieri alese. Drept, Istorie și Cultură*, ediție și studio introductive de Dumitru Vitcu, Editura Junimea, Iași, 2005.

Apetrei, Cristian Nicolae, *Reședințele boierești din Țara Românească și Moldova în secolele XIV-XVI*, Editura Istros a Muzeului Brăilei, 2009.

****Basarabia – 1812. Problemă națională, implicații internaționale*, volum coordonat de Gheorghe Cliveti, Gheorghe Cojocaru, Editura Academiei Române, București, 2015.

Bezviconi, G. Gheorghe, *Boierimea Moldovei dintre Prut și Nistru*, vol. II, București, 1943.

Bogdan, Ioan, *Cultura veche română*, Editura Librăriei SOCEC&Comp., București, 1898.

Ciurea, Dumitru, *Românii în istoria universală. Studii și comunicări*, vol. I, Editura Tipo Moldova, Iași, 2011.

Cronț, Gheorghe, *Dreptul de ctitorie în Țara Românească și Moldova. Constituirea și natura juridică a fundațiilor din evul mediu*, în „Studii și Materiale de Istorie Medie”, vol. IV, Editura Academiei Române, 1960.

Filitti, Ioan C., *Principatele Române de la 1828 la 1834. Ocupația rusească și Regulamentul Organic*, Institutul de Arte Grafice „Bucovina”, București, 1934.

Giurescu, Constantin C., *Istoria românilor*, ediția a IV-a, vol. II, partea I și a II-a, Fundația Regală pentru Literatură și Artă, București, 1943.

Idem, *Târguri sau orașe și cetăți moldovene*, Editura Enciclopedică, București, 1997.

Gonța, I. Alexandru, *Satul în Moldova Medievală. Instituțiile*, ediție de Dinu C. Giurescu, Editura Panfilius, Iași, 2011.

Gorovei, Ștefan S., *Puterea. Ctitorii și genealogii*, în „Anuarul Muzeului Bucovinei Suceava”, XLV (2018).

Grigoraș, Nicolae, *Dregătorii târgurilor moldovenești și atribuțiunile lor până la Regulamentul Organic*, Tipografia „Avântul”, Iași, 1942.

Idem, *Instituții feudale din Moldova, I. Organizarea de stat până la mijlocul secolului al XVIII-lea*, Editura Academiei Române, București, 1971.

Guțan, Manuel, *Istoria administrației publice românești*, Editura Hamangiu, București, 2006.

Iacob, Dan Dumitru, *Elitele din Principatele Române în prima jumătate a secolului al XIX-lea: sociabilitate și divertisment*, Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza” Iași, 2015.

Iftimi, Sorin, *Doamnele și domnițele în istoria românilor. Curtea doamnei în Moldova și Țara Românească*, Editura Istros a Muzeului Brăilei „Carol I”, Brăila, 2015.

Ion, Narcis Dorin, *Castele, palate și conace din România*, vol. I, Editura Fundației Culturale Române, București, 2002.

Ionescu, Grigore, *Istoria arhitecturii în România*, vol. II, Editura Academiei Române, București, 1965.

Iorga, Nicolae, *Inscripții din Bisericile României*, Fasc. I, Institutul de Arte Grafice și Editură „Minerva”, 1905.

Idem, *Istoria românilor*, vol. III, *Ctitorii*, București, 1937.

****Istoria românilor*, vol. I-X, Editura Enciclopedică, București, 2001-2013.

Lahovari, George Ioan, *Marele Dicționar Geografic al României*, vol. I-V, Stab. Grafic J.V Socec, București, 1898-1902.

Lecca, Octav-George, *Familii boierești române. Istorie și genealogie (după izvoare autentice)*, cu adnotări, completări și desene de Mateiu Caragiale, ediție de Alexandru Condeescu, Fundația culturală Libra, Muzeul Literaturii Române, București, 2000.

****Marea arhondologie a boierilor Moldovei (1835-1856)*, volum editat de Mihai Răzvan Ungureanu, Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza” Iași, 2014.

Maticescu, Olimpiu, *Istoria administrației publice românești*, Editura Economică, București, 2000.

Negrui, Ecaterina, *Structura demografică a orașelor și târgurilor din Moldova 1800-1859*, Fundația Academică „A.D. Xenopol”, Iași, 1997.

Negulescu, Paul, *Tratat de drept administrativ român*, Tipografia Gutenberg, Joseph Göbl, București, 1903-1904.

Nicolescu, Corina, *Case, conace și palate vechi românești*, Editura Meridiane, București, 1979.

Panaiteșcu, P. P., *Obștea țărănească în Țara Românească și Moldova. Orânduirea feudală*, Editura Academiei Române, București, 1964.

Panu, Gheorghe, *Cercetări asupra stării țăranilor în veacurile trecute*, vol. I, partea I, Institutul de Arte Grafice „Eminescu”, București, 1910.

Rădvan, Laurențiu, *Orașele din Țările Române în Evul Mediu (sfârșitul sec. al XIII-lea – începutul sec. al XVI-lea)*, Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza”, Iași, 2011.

Reli, Simeon, *Relațiile dintre Biserică și Stat în România veacurilor trecute*, București, 1938.

Sava, Igor, *Domeniul mănăstiresc în Țara Moldovei în a doua jumătate a secolului al XIV-lea - secolul al XVI-lea*, Editura Pontos, Chișinău, 2012.

Sion, Costandin, *Arhondologia Moldovei. Amintiri și note contimporane. Boierii moldoveni*, text ales și stabilit, glosar și indice de Rodica Rotaru, prefață de Mircea Angheliescu, postfață, note și comentarii de Ștefan S. Gorovei, Editura Minerva, București, 1973.

Stamatin, Laurențiu, *Stat și biserică în timpul domniei lui Alexandru Ioan Cuza*, Editura Junimea, Iași, 2011.

Stan, Apostol, *Putere politică și democrație în România (1859-1918)*, Editura Albatros, București, 1995.

Stoicescu, Nicolae, *Sfatul domnesc și marii dregători din Țara Românească și Moldova, sec. XIV-XVII*, Editura Academiei Române, București, 1968.

Sturdza, Mihai Dim., *Famiile boierești din Moldova și Țara Românească. Enciclopedie istorică, genealogică și biografică*, vol. I, Editura Simetria, București, 2004.

Vintilă-Ghițulescu, Constanța, *Evgheniți, ciocoi, moșici. Despre obrazyele primei modernități românești 1750-1860*, Editura Humanitas, București, 2013.

Vitcu, Dumitru, *Tratatul de la Paris (1856) și avatarurile delimitării hotarului European între Rusia și Turcia*, în vol. *Congresul de pace de la Paris (1856). Prefaceri europene, implicații românești*, volum editat de Dumitru Ivănescu și Dumitru Vitcu, Editura Junimea, Iași, 2006.

Idem, *Rusia și rectificarea granițelor României în 1878. Reacții și atitudini politice, controversate istoriografice*, în „Anuarul Institutului de Istorie «A. D. Xenopol» Iași”, tom XLVI (2009).

Idem, *Stat, biserică și reformă în vremea construcției naționale*, comunicare prezentată de autor în cadrul Simpozionului Internațional „Dumitru Stăniloae”, ediția a VI-a, Iași, 9-11 mai 2018.

5. Lucrări speciale

Amărieșei, Mihai-Cristian, Bacumenco-Pîrnău, Ludmila, *Neamul Hermeziu din Moldova (până la începutul veacului al XIX-lea). Note istorice și genealogice*, în Mihai Dim. Sturdza la 80 de ani. *Omagiu*, volum editat de Mircea Ciubotaru, Lucian-Valeriu Lefter, Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza” Iași, 2014.

Idem, *Moșia Giulești din ținutul Neamțului și stăpânii acesteia până în primele decenii ale secolului al XIX-lea*, partea I și partea a II-a în „Analele Științifice al Universității «Alexandru Ioan Cuza» din Iași” (serie nouă), Istorie, tomurile LVI-LVIII și LXV (2010-2012, 2019).

Atanasiu, Mihai Bogdan, *Un monah putnean în Țara de Jos: Dionisie Hudici*, în „Analele Putnei”, nr.1, IX, (2013).

Balș, G., *Bisericile și mănăstirile moldovenești din veacul al XVI-lea (1527-1582)*, București, 1928.

Idem, *Bisericile moldovenești din veacurile al XVII-lea și al XVIII-lea*, Fundațiunea Regele Ferdinand I, București, 1933.

Bălan, Teodor, *Vornicia în Moldova*, Institutul de Arte Grafice și Editură „Glasul Bucovinei”, Cernăuți, 1931.

Ciobanu, Mihai Anatolii, *Marele paharnic Ioan Caraiman și câteva date despre neamul său*, în „Analele Științifice ale Universității «Alexandru Ioan Cuza» din Iași. Istorie”, tom LXV (2019).

Ciubotaru, Ion H., Despinescu, Anton, Doboș, Dănuț et al., *Gherăești, un sat din ținutul Romanului*, Editura Presa Bună, Iași, 2003.

Ciubotaru, Mircea, *Portrete de ctitori în biserici de pe Valea Bârladului superior - Dimitrie Drăghici de la Valea Ursului*, în „Prutul”, Revistă de cultură, Huși, nr. 1 (53), anul IV (2014).

Ciurea, Dumitru, *Organizarea administrativă a statului feudal Moldova (sec. XIV – XVIII)*, în Dumitru Ciurea, *Studii și comunicări. Românii în istoria universală*, vol. I, volum îngrijit de Stela Cheptea și Gh. Buzatu și coordonat de Gh. Buzatu, Editura TipoMoldova, Iași, 2011.

Cojocar, Corneliu, Maria Magdalena Székeley, *Chipuri de boieri și jupânese. Petru Vartic Hatmanul*, în „Magazin istoric”, nr. 1 (334), anul XXIX (1995).

Cojocar, Corneliu, *Reforma administrativă a lui Constantin Mavrocordat - câteva considerații*, în „Cercetări istorice” (serie nouă), XVI (1997).

Cristache-Panait, Ioana, *Valoarea istorică a bisericilor de lemn*, în „Revista Monumentelor Istorice”, nr. 2 (1992).

Drăgotescu, Marcel, Comaniciu, Adriana, *Monumente istorice și de arhitectură din județul Neamț*, Editura Nona, Piatra-Neamț, 2003.

Idem, *Drumuri la mănăstiri moldave. Itinerare turistice nemțene*, Casa editorială pentru turism și cultură „Abeona”, București, 1992.

Gavriș, Simion-Alexandru, *Din istoria familiei Catargiu: Marele vornic Ștefan (1777-1842)*, în „Anuarul Institutului de istorie «A.D. Xenopol»”, LII (2015), Supliment: *Istoriografia în secolul XXI: noi generații, alte abordări*, coordonatori, Ioan Aurel Pop, Gheorghe Cliveti, Editura Academiei Române, 2015.

Gicoveanu, Mihai, *Boierii Vârnăv din secolele XVII-XVIII*, în „Acta Moldaviae Septentrionalis”, Revistă a Muzeului Județean Botoșani, XVI (2017).

Gorovei, Ștefan S., *Dimitrie Cantemir și boierimea Moldovei*, în *Dimitrie Cantemir. Perspective interdisciplinare*, volum coordonat de Bogdan Crețu, Editura Institutul European, Iași, 2012.

Idem, *Ctitorii mici – ctitorii uitate*, în *Monumentul XIX*, volum coordonat de Lucian-Valeriu Lefter și Aurica Ichim, Editura Doxologia, Iași, 2018.

Grigoruță, Sorin, *Epidemiile de ciumă în Moldova la începutul secolului al XIX-lea. Studiu și documente*, Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza” din Iași, Iași, 2020.

Iacob, Dan Dumitru, *O hartă inedită a orașului Roman și a împrejurimilor sale, de la mijlocul secolului al XIX-lea*, în „Historia Urbana”, XXIV (2016).

Iftimi, Sorin, *Giovanni Schiavoni – Portretul copiilor din familiile Callimachi, Rosetti și Catargi*, în „Cercetări istorice”, XXVII-XXIX (2008-2010), Iași, 2011.

Idem, *Heraldica Palatului Sturdza de la Miclăușeni (județul Iași)*, în „Ioan Neculce”, Buletinul Muzeului de Istorie a Moldovei Iași, 16-18 (2010-2012).

Ion, Narcis Dorin, Iftimi, Sorin, *Palatul Sturdza de la Miclăușeni. File dintr-un album risipit*, Editura Doxologia, Iași, 2015.

Lefter, Lucian-Valeriu, *Din documentele unui sat nemțean: Șofrăceștii*, în „Prutul”, Revistă de cultură - Huși, serie nouă, nr. 2 (60), VII (2017).

Leonte, Ovidiu, *Stârcea, o familie cu blazon din fostul județ Roman*, Editura Cetatea Doamnei, Piatra-Neamț, 2018.

Idem, *Văleni - Ținutul Neamțului, de la moșie la comună. Studiu monografic*, cuvânt înainte de Aurel-Florin Țuscanu, Editura PIM, Iași, 2021.

Macovei, Adrian, *Organizarea administrativ-teritorială a Moldovei între anii 1832 și 1862 (I-III)*, în „Anuarul Institutului de Istorie și Arheologie «A.D. Xenopol» Iași”, tomurile XIX-XXI (1982-1984).

Merișca, Costin, *Castelul Miclăușeni în cultura română*, Editura „Cronica”, Iași, 1996.

****Monumente istorice bisericesti din Mitropolia Moldovei și Sucevei*, Introducerea: Vasile Drăguț, Corina Nicolescu, Editura Mitropoliei Moldovei și Sucevei, Iași, 1974.

Murariu, Ioan, *Organizarea administrativ-teritorială a ținuturilor Neamț și Roman în a doua jumătate a secolului al XVIII-lea și la începutul secolului al XIX-lea*, în „Carpica”, XXX (2001).

Petcu, Marcu Marian, *Mănăstiri și schituri ortodoxe din Moldova astăzi dispărute (sec. XIV-XIX)*, Biblioteca Națională a României, București, 2010.

Platon, Gheorghe, *Izgonirea țaranilor răzvrătiți de pe moșii. Contribuții la cunoașterea frământărilor țărănești din Moldova în prima jumătate a secolului al XIX-lea*, în „Analele Științifice ale Universității «Al. I. Cuza»”, I. Monografii, Iași, 1966.

Platon, Gheorghe, Platon, Alexandru-Florin, *Boierimea din Moldova în secolul al XIX-lea. Context European, evoluție socială și politică*, Editura Academiei Române, București, 1995.

Porcescu, Scarlat, *Episcopia Romanului în secolul XV. Întemeiere și organizare*, București, 1941.

Săndulescu, Alexandru, *Familia Zarifopol*, în „Revista de istorie și teorie literară”, nr. 4, anul XLII (1994).

Siruni, Hagop Djololian, *Armenii în viața economică a Țărilor Române*, în „Balcania - Revista Institutului de Studii și Cercetări Balcanica”, II-III (1939-1940).

Spătaru, Indira, *Mirceștii lui Vasile Alecsandri*, în *Vasile Alecsandri, 200 de ani de la naștere*, volum coordonat de Sorin Ifțimi, Editura Palatul Culturii, Iași, 2020.

Székely, Maria Magdalena, *Femei-ctitor în Moldova medievală*, în „Anuarul Institutului de Istorie «A.D. Xenopol»”, XXXII, Iași, 1995.

Ștefănescu, Melchisedec, *Chronica Romanului și a Episcopiei de Roman, partea I (De la anul 1392 până la anul 1714)*, București, 1874.

Idem, *Chronica Romanului și a Episcopiei de Roman, partea a II-a (De la anul 1714 până în zilele noastre)*, București, 1875.

Ștefănescu, Sergiu, *Date privind „moșiile bătrâne”*, în „Carpica”, XXX (2001).

Turcu, Constantin, *Cele mai vechi statistici moldovenești*, în „Studii și cercetări științifice. Istorie”, fasc. 2, anul VII (1956).

Ursachi, Vasile, *Episcopia Romanului. Cercetări arheologice*, Filocalia, Roman, 2008.

Văcaru, Silviu, *Din istoria comunităților catolice din Moldova*, Editura Sapiientia, Iași, 2014.

Idem, *Noi informații cu privire la dezvoltarea urbanistică a orașelor și târgurilor din Moldova la jumătatea secolului al XIX-lea*, în *Orașe vechi, orașe noi în spațiul românesc. Societate, economie și civilizație urbană în prag de modernitate (sec. XVI-jumătatea sec. XIX)*, volum editat de Laurențiu Rădvan, Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza” Iași, 2014.

Țuscanu, Aurel Florin, *Bisericile de lemn din Podișul Bârladului*, Editura „Cetatea Doamnei”, Piatra-Neamț, 2015.

Vasilescu, Athanasie, *Monografia Mănăstirei și comunei Doljești din județul Roman (Studiu istoric și critic)*, Roman, 1930.

Vâlsan, G., *Harta Moldovei de Dimitrie Cantemir*, în Academia Română, „Memoriile Secțiunii Istorice”, tomul VI, seria III (1927).

Vitcu, Dumitru, *Sudul Basarabiei în ecuația schimbului teritorial impus României în anul 1878*, în vol. *Basarabia-1812. Problemă națională, implicații internaționale*, volum coordonat de Gheorghe Cliveti, Gheorghe Cojocaru, Editura Academiei Române, București, 2015.

Vulcănescu, Elena, *București – Paris, via Mircești*, Editura Fundației Culturale Poezia, Iași, 2007.

Zahariuc, Petronel, *Contribuții la istoria familiei Vârnav de la sfârșitul secolului al XVI-lea până în domnia lui Ioniță Sandu Sturza*, în *Local și național la 100 de ani de la Marea Unire. Reflecții botoșănene*, volum coordonat de Adrian-Bogdan Ceobanu și Dănuț Huțu, Editura Argonaut, Cluj-Napoca, 2019.

Surse web:

Harta căilor de comunicație din județul Roman în anul 1908, Ministerul Lucrărilor Publice, Atelierele Grafice „Țăranu & Co”, București, 1908;
http://digitool.bibnat.ro/R/9TQ5AETREX2VIPNTXB55A91N13Y1R8CB7NA2VL4XQ9CAGG G613-03688?func=results-jump-full&set_entry=000004&set_number=000031&base=GEN01
(22.11.2022).

Harta căilor de comunicație din județul Roman, Ministerul Lucrărilor Publice, București, 1917

http://digitool.bibnat.ro/R/436KJPLJQMKTA8ETEDA2EHKXCEV85SCT6AL8AAU6QG368EVBF-04155?func=results-jump-full&set_entry=000003&set_number=000065&base=GEN01 (22.11.2022).

Repertoriul Arheologic Național, cod RAN 122472.03; cod RAN 120879.10; <http://ran.cimec.ro/sel.asp?descript=roman-municipiul-roman-neamt-biserica-cu-hramul--sf.-gheorghe--de-la-roman-cod-sit-ran-120879.10> (15.12.2022).

Cuprins

Introducere.....	1
1. Importanța temei, obiectivele cercetării și structura tezei.....	1
2. Istoriografia, izvoarele și metodologia cercetării.....	2
I. Ținutul Romanului în cadrul organizării administrative a Moldovei în secolele XIV- XIX.....	5
I.1. Privire de ansamblu asupra evoluției organizării administrative a Moldovei, din secolul XIV până la <i>Regulamentul Organic</i> (1832).....	5
I.2. Ținutul Romanului în epoca regulamentară. „Înrădundirea” ținuturilor.....	6
I.3. Ținutul Romanului în perioada formării statului național unitar român (1859-1918).....	7
II. Ctitori și ctitorii bisericesti de rit ortodox din cuprinsul ținutului Roman, în secolul XIX.....	8
II.1. <i>Ctitor</i> și <i>ctitorie</i> , reperi teoretice și istorice.....	8
II.2. Ctitori și ctitorii bisericesti de rit ortodox din ținutul Roman.....	8
II.3. Ctitori și ctitorii de rit ortodox din orașul Roman.....	12
III. Vechi conace, palate și curți boierești din ținutul Romanului, în epoca modernă.....	14
III.1. Conceptul social de „boier”.....	14
III.2. Reședința boierească în ținutul Romanului – conace și palate.....	14
Concluzii.....	18
Bibliografie.....	21